

ԲՆԱԿԱՎԱՐ ԵՎ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹ
ԴԵՐԵՆԻԿ ՎԱՐԴՈՒՄՅԱՆ - 100

REPUBLIC OF ARMENIA
NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY AND ETHNOGRAPHY

HOUSING AND ECONOMIC CULTURE

Conference dedicated to the 100th anniversary
of Derenik Vardumyan

ABSTRACTS

November 24

IAE Publication
Yerevan 2023

РЕСПУБЛИКА АРМЕНИЯ
НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
ИНСТИТУТ АРХЕОЛОГИИ И ЭТНОГРАФИИ

ПОСЕЛЕНИЕ И ХОЗЯЙСТВЕННАЯ КУЛЬТУРА

Конференция, посвященная 100-летию со
дня рождения Дереника Вардумяна

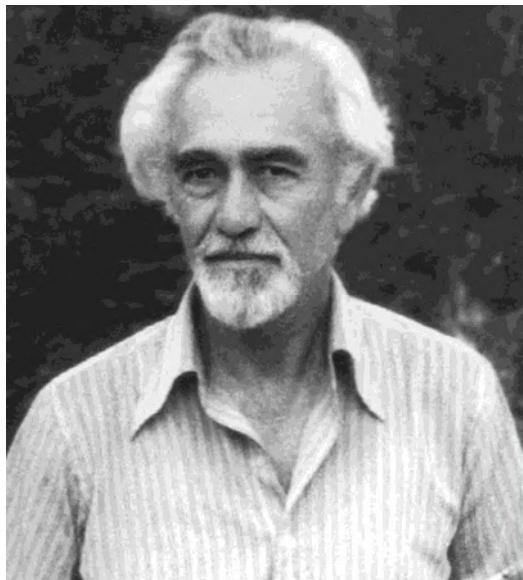
ТЕЗИСЫ ДОКЛАДОВ

24 ноября

Издательство ИАЭ
Ереван 2023

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍԻՏՈՒՏ

ԲՆԱԿԱՎԱՅՐ ԵՎ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹ

Գիտաժողով՝ նվիրված Դերենիկ Վարդումյանի
ծննդյան 100-ամյակին

Հիմնադրույթներ

24 նոյեմբեր

ՀԱԻ հրատարակչություն
Երևան 2023

ՀՏԴ 39(=19)(082)
ԳՄԴ 63.5(5Հ)գ43
Բ 761

Տպագրվում է ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և
ազգագրության ինստիտուտի գիտական
խորհրդի որոշմամբ

Գիտաժողովի մասնագիտական խորհուրդ՝

Արտեն Բորիխյան, Տորք Դալայյան, Սուրեն Հռոսյան, Լևոն
Աբրահամյան, Թամար Հայրապետյան, Միհրան Գալստյան,
Միսիթար Գաբրիելյան:

Խմբագիր՝ Սուրեն Հռոսյան

«Բնակավայր և տնտեսական մշակույթ» գիտաժողով՝ նվիր-
ված Դերենիկ Վարդումյանի ծննդյան 100-ամյակին
Գիտաժողովի իհմնադրույթներ (24 նոյեմբերի, 2023 թ.) – Եր.,
ՀԱԻ հրատարակչություն, 2023. - 122 էջ:

Հրատարակության պատրաստեցին՝

Ռաֆիկ Գաբրիելյանը, Դիանա Զարդարյանը, Անի Սարատիկ-
յանը, Հասմիկ Գալստյանը, Անժելա Ամիրխանյանը

Գիտաժողովը նվիրված է հայ ազգագրության երախտավոր, ՀՀ ԳԱԱ
Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Ազգագրության բաժնի
իհմնադիր Դերենիկ Սուրենի Վարդումյանի 100-ամյակին: Զեկուցումները
վերաբերում են բաժնի պատմությանը, անցած ուղղուն, գիտական ձեռքբե-
րումներին, հայոց մշակույթում տեղի ունեցող փոփոխություններին, զար-
գացումներին և դրանց արդի դրսւորումներին:

Գիտաժողովն իրականացվել է ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգա-
գրության ինստիտուտի բազային ֆինանսավորման շրջանակներում:

ՀՏԴ 39(=19)(082)
ԳՄԴ 63.5(5Հ)գ43

ISBN 978-9939-886-52-7

© ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ, 2023

**Հոբոյան Սուրեն Գևորգի
ՀԱԻ, պ.գ.թ.**

ԴԵՐԵՆԻԿ ՎԱՐԴՈՒՄՅԱՆԸ ԵՎ ՀԱՅ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հիմնաբառեր՝ ազգագրություն, Վահագնի, տոհմագրություն, կոլտնտեսություն, բնակավայր, բնակարան, ատենախոսական աշխատանք, գիտարշավ, բանասացներ, դաշտային նյութեր:

Ազգագրագետ գիտնական. Ազգագրագետը նրա մեջ հավանաբար կար մանկուց, իր գյուղից, ծնողներից, շրջապատից: Մանկուց նա ստիպված էր աշխատել, իոր մշակել, կատարել նաև բռնադատված հոր պարտականությունները, օգնել մորն ու քոյրերին և ապրել արժանապատիվ:

Դպրոցը գերազանցությամբ ավարտելուց հետո Դ. Վարդումյանն ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետ, որն ավարտելուց հետո ընտրել է ազգագրագետի մասնագիտությունը:

Թեմայի ընտրություն. Պատերազմն ավարտվել էր, քայլայված տնտեսությունը փորձում էր ոտքի կանգնել: Առաջին քայլերն էր անում խորհրդային ազգագրությունը: Հին սերնդից ողջ էր միայն Ստեփան Լիսիցյանը, որը դարձավ Դ. Վարդումյանի ատենախոսական աշխատանքի ղեկավարը: Հավանաբար հենց նրա առաջարկով գիտական ուսումնասիրության համար ընտրվեց Ժամանակի համար խիստ արդիական թեմա՝ կոլեկտիվ տնտեսավարման նոր ձևը գյուղական համայնքներում:

Դաշտային աշխատանքներ. Ազգագրական նյութերի գրանցման համար, իր ուսուցիչ Ս. Լիսիցյանի օրինակով, Դ. Վարդումյանն առաջնորդվում էր թեմատիկ հարցարան կազմելու սկզբունքով: Իր ատենախոսական թեմային վերաբերող դաշտային ազգագրական նյութերը նա սկսեց հավաքել 1948 թ., իր հայրենի գյու-

դում, որի մարդկանց, տնտեսությունը, սովորություններն ու բարքերը հրաշալի գիտեր:

Ազգագրության բաժնի ստեղծում. Ազգագրական բնույթի աշխատանքով զբաղվող միակ հաստատությունը Հայաստանի պատմության թանգարանն էր: Պատճառն այն էր, որ հնարավորությունները խիստ սահմանափակ էին, չկային մասնագետներ ու միջոցներ: <<ԳԱԱ պատմության ինստիտուտում ազգագրության խումբ ստեղծվեց միայն 1953 թ. (Կարապետյան Է. Տ. (պ.գ.թ.), Ամինե Ավդալ (բ.գ.թ.), Վարդումյան Դ. Ս., Թեմուրճյան Վ. Ս.): Հայ ազգագրության համար լրջագույն խնդիր էին մասնագիտական կադրերը, քանի որ Հայաստանի բուհերում նման մասնագիտացում չկար, իսկ ազգագրական բնույթի առարկաների դասավանդումը հպանցիկ բնույթ էր կրում: Նոր ընդունվող աշխատակիցները մասնագիտանում էին առանձին խնդիրների գիտական հետազոտության մեջ: Գերակա նշանակություն տրվեց հայ ժողովրդի տնտեսական զբաղմունքների, նյութական և հոգևոր մշակույթի ազգագրական հետազոտություններին:

Գիտարշավներ. Ազգագրության բաժնի կարևորագույն խնդիրներից էր դաշտային նյութերի հավաքումը, ժողովրդական մշակույթի բոլոր բնագավառների՝ տնտեսական զբաղմունքների, նյութական մշակույթի, սոցիալական կյանքի ու հոգևոր մշակույթի գիտական հետազոտությունը:

Գիտական ժառանգություն. Դ. Վարդումյանի գիտական հետաքրքրությունների շրջանակը հայոց տնտեսական զբաղմունքներն ու նյութական մշակույթն էր, տնտեսամշակութային տիպերն ու պատմազգագրական մարզերը, հայ ազգագրության (ազգաբանության) պատմությունն ու տեսության հարցերը: Նա մեծ ավանդունի ազգագրագետներ պատրաստելու գործում, շուրջ 40 տարի մասնագիտական առարկաներ է դասավանդել <<տարբեր բուհերում, դեկավարել է 30 ասպիրանտի ու հայցորդի, որոնցից 18-ը

պաշտպանել է թեկնածուական ատենախոսություն: Մանկավարժական արդյունավետ աշխատանքի համար նրան շնորհվել է պրոֆեսորի կոչում: Դ. Վարդումյանը 1959 թ. մինչև կյանքի վերջը ղեկավարել է ՀԱԻ ազգագրության բաժինը:

Ազգագրության բաժնի արշավախոմբը Վահագնի գյուղում, 1972 թ.

Ազգագրագետներ Դ. Վարդումյանը և Ն. Ավագյանը Ապարանի Քոլտակ գյուղում բանասացի հետ գրուցելիս

DERENIK VARDUMYAN AND ARMENIAN ETHNOGRAPHY

Keywords: ethnography, Vahagni, genealogy, collective economy, settlement, apartment, Ph.D. thesis, scientific expedition, informants, field materials.

The formation of ethnographer-scientist. The ethnographer probably existed in him since childhood, from his village, parents, and surroundings. Since he was a child, he had to work, cultivate the land, do the work of his repressed father, help his mother and sisters to live and study in a dignified way. Derenik Vardumyan was a philologist by education, but after graduating from the University, he chose ethnography.

Choice of topic. The war was over, the shattered economy was trying to get back on its feet. Soviet ethnography was also taking its first steps. From the old generation only Stepan Lisitsyan was alive, who became D. Vardumyan's thesis supervisor. Perhaps it was at his suggestion that the new form of collective management in rural communities was chosen as a topic of scientific study, a topic highly relevant for the time.

Field work. Just like his teacher, S. Lisitsyan, he was guided by the principle of creating a thematic questionnaire recording the ethnographic materials. He started collecting field ethnographic materials related to his dissertation topic in 1948, starting from his village, whose people, economy, customs and manners he knew very well. In 1953 he defended his Ph.D. thesis entitled "The Collective Economy Life of Lori Residents".

Creation of the ethnography department. The only institution engaged in ethnographic work was the Museum of the History of

Armenia. The reason was that the possibilities were very limited; there were no specialists and funds. A group of ethnographers was created at the Institute of History of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia only in 1953 (Karapetyan E. T. (Ph.D.), Amine Avdal (Ph.D.), Vardumyan D. S., Temurchyan V. S.). The most serious problem for Armenian ethnography was the recruitment of professional staff, because there was no such specialization in Armenian universities, and teaching of ethnographic subjects was not in-depth. New recruits specialized in scientific research on particular problems.

Priority was given to the ethnographic studies of economic activities and material culture of the Armenian people.

Scientific expeditions. One of the most important tasks of the ethnography department was the collection of field materials, scientific research on all areas of folk culture: economic occupations, material culture, social life and spiritual culture.

Scientific heritage. The area of Vardumyan's scientific interests was Armenian economic activities and material culture, cultural types and historical-ethnographic provinces, the history and theory of Armenian ethnography (ethnology). He has made a great contribution to the training of ethnographic personnel, has taught professional subjects at various universities of the RA for about 40 years, supervised 30 post-graduate students and applicants, 18 of whom defended their doctoral theses. He was awarded the title of professor for effective pedagogical work.

From 1959 until the end of his life, he headed the Ethnography Department of the Armenian National Academy of Sciences.

Обосян Сурен Геворгович
ИАЭ, к.и.н.

ДЕРЕНИК ВАРДУМЯН И АРМЯНСКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Ключевые слова: этнография, Ваагни, коллективное хозяйство (колхозы), поселение, диссертация, экспедиция, полевые материалы.

Становление ученого как этнографа: Этнограф, вероятно, жил в Деренике Вардумяне с малых лет. С детства он впитывал знания из своей деревни Ваагни, от родителей и, в целом, от своего окружения. Уже тогда он был вынужден работать, помогать матери и сестрам жить и учиться достойно. Он обрабатывал землю, выполнял все дела своего репрессированного отца. Д. Вардумян с отличием окончил среднюю школу и поступил на филологический факультет Ереванского Государственного университета. После окончания учебы он выбрал профессию этнографа.

Выбор темы: Отечественная война закончилась, разрушенная экономика страны пыталась встать на ноги. Свои первые шаги делала также армянская советская этнография. Из старого поколения этнографов остался лишь Степан Лисицян, ставший научным руководителем Д. Вардумяна. Вероятно, именно по его предложению в качестве научного исследования была выбрана тема диссертации «Новая форма коллективного управления (колхозов) в сельских общинах», которая в то время была очень актуальной.

Полевая работа: По примеру своего учителя С. Лисицяна он руководствовался принципом создания тематического вопросника. Полевые материалы по теме своей диссертации он начал собирать в 1948 г. В 1953 г. он защитил диссертацию по теме «Колхозный быт лорийцев». В 1955 г., когда Д. Вардумян еще работал в Институте истории АН, в секторе этнографии было принято решение о

целесообразности проведения каждым исследователем минимум месяца полевой работы.

Создание этнографического отдела: Единственным учреждением, где занимались этнографией, был Исторический музей Армении. Возможности для научной работы были ограничены, не было специалистов и средств. В институте Истории АН только в 1953 г. был создан сектор этнографии (Э.Т. Карапетян, Амине Авдал, Д.С.Вардумян, В.С. Темурчян). Серьезной проблемой для армянской этнографии было пополнение профессиональными кадрами. Первостепенное значение отводилось этнографическим исследованиям хозяйственной деятельности и материальной культуры армянского народа. В 1959 г. на базе Института истории АН был создан Институт археологии и этнографии.

Научное наследие Дереника Вардумяна: Кругом научных интересов Д. Вардумяна были этнография традиционной экономики, поселение и жилище, историко-этнографическое районирование и история армянской этнографии. Он внес большой вклад в дело подготовки кадров по этнографии. Д. Вардумян преподавал в разных вузах Армении около 40 лет, осуществлял научное руководство над более чем тридцатью темами, 19 из которых были защищены в качестве диссертационных работ. За плодотворную научную и педагогическую работу ему было присвоено звание профессора. С 1959 г. и до конца жизни он возглавлял отдел этнографии Института археологии и этнографии.

**Վարդումյան Գոհար Դերենիկի
Պի, պ.գ.թ.**

**ՀԱՅ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՆԱՀԱՊԵՏԸ՝
ԴԵՐԵՆԻԿ ՍՈՒՐԵՆԻ ՎԱՐԴՈՒՄՅԱՆ**

Հիմնաբառեր. Դերենիկ Վարդումյան, ազգագրություն, թանգարան, գիտարշավ, գիտաժողով, Երևան, Մոսկվա, Վահագնի:

Հայագետ, կովկասագետ, մշակութաբան Դերենիկ Վարդումյանը հայտնի է որպես արդի հայ ազգագրության նահապետ և նվիրյալ:

Լոռու Վահագնի գյուղի ծնունդ լինելով՝ նա պատանի տարիքից հետաքրքրված էր հարազատ ժողովրդի նիստուկացով, սովորություններով, ավանդություններով, ինչն էլ կանխորոշել է հետագայում նրա մասնագիտական ընտրությունը:

1946 թ. ազգագրության գծով ասպիրանտուրա ընդունվելով

ՀԽՍՀ Գիտությունների ակադեմիայում և անցկացնելով այն նաև Մոսկվայում, Դ. Վարդումյանը շիվել է Խորհրդային Միության այն տարիների մասնագիտական մտավորականության՝ Ստեփան Լիսիցյանի, Մ.Օ. Կոսվենի և այլոց հետ: 1949-1953 թթ. նա աշխատել է Հայաստանի պատմության պետական թանգարանում՝ որպես ավագ գիտաշխատող, ապա տեղափոխվել ԳԱՊատմության ինստիտուտի ազգագրության խումբ՝ դառնալով դրա ղեկավարը: 1953 թ. պաշտպանել է ատենախոսություն «Լոռեցիների նոր կենցաղը» թեմայով և ստացել պատմական գիտությունների թեկնածուի աստիճան:

1959 թ., երբ ԳԱ համակարգում հիմնվեց Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտը, նա դարձավ ազգագրության բաժնի

վարիչ՝ պաշտոնավարելով մինչև կյանքի վերջը։ Նրա ջանքերով Խաչատուր Աբովյանի անվան Հայկական մանկավարժական ինստիտուտում ընդլայնվել է «Ազգագրություն» առարկայի դասընթացը։ Նրա անմիջական միջնորդությամբ Երևանի Պետական համալսարանի պատմության ֆակուլտետում հիմնադրվել է ազգագրության ամբիոն։

Գիտարշավներով բազմիցս լինելով Հայաստանի գյուղերում ու քաղաքներում, Խորհրդային Միության հայաբնակ վայրերում, Դ. Վարդումյանը արժեքավոր նմուշներով հարստացրել է Հայաստանի պատմության, Հայաստանի ազգագրության, Երևանի պատմության, Ժողոտեղծագործության պետական թանգարանների հավաքածուները։

Դ. Վարդումյանը տասնյակ տարիներ եռանդուն գործունեություն է ծավալել Մոսկվայի, Լենինգրադի (Սանկտ-Պետերբուրգ), Թբիլիսիի և այլ քաղաքների ակադեմիական առաջատար ինստիտուտների և բուհերի, ինչպես նաև այլ երկրների գիտական ու համալսարանական կենտրոնների հետ մասնագիտական կապեր ստեղծելու և համագործակցելու ասպարեզում։ Մասնակցել է բազմաթիվ միջազգային և միութենական վեհաժողովների, կազմակերպել գիտաժողովներ, ղեկավարել շուրջ երեք տասնյակ թեկնածուական ատենախոսություն, դասախոսել Երևանի պետական համալսարանում։

Դ. Վարդումյանը հեղինակ է «Լոռեցիների նոր կենցաղը», «Հայաստանի կրթնտեսականների ընտանիքը և ընտանեկան կենցաղը» (համահեղինակ՝ Է. Կարապետյան) աշխատությունների, «Աշխարհի ժողովուրդները» մատենաշարի (Մոսկվայի ԽՍՀՄ ԳԱ Ն. Միկոլայ-Մակարյանի անվան ազգագրության ինստիտուտ) «Հայեր» բաժնի, ունի բազմաթիվ հոդվածներ խորհրդային, տեղական և արտերկրի գիտական հանդեսներում։

Նա աշխատում էր «Հայաստանի գյուղական բնակավայրը և բնակարանը», «Հայաստանի տնտեսամշակութային տիպերը և պատմազգագրական շրջանները» թեմաներով: Նրա մտքի արգասիքն են «Պատմական Հայաստանի ազգագրական մարզերի բնութագրությունը» աշխատանքը և պատմական Հայաստանի ու Հայաստանի Հանրապետության պատմազգագրական շրջանների քարտեզագրումը:

Գիտության անխոնջ մշակ, պրոֆեսոր Դերենիկ Վարդումյանը հայ ազգաբանության բնագավառում նշանակալի հետք է թողել, որով այժմ ընթանում են նրա բազմաթիվ աշակերտներ:

Կանգնած, ձախից՝ Գագիկ Սարգսյան, Համլետ Սարգսյան, Հայկազ Քուիեյյան, ..., Միհրան Գալստյան, Արմինե Սարգսյան, Սամվել Մկրտչյան, նստած՝ Կարլ Սեղբոսյան, Դերենիկ Վարդումյան

Vardumyan Gohar D.

IH, Ph.D.

PATRIARCH OF ARMENIAN ETHNOGRAPHY – DERENIK SUREN VARDUMYAN

Keywords: Derenik Vardumyan, ethnography, museum, scientific expedition, conference, Yerevan, Moscow, Vahagni

Armenologist, specialist in Caucasian studies, as well as in cultural studies Derenik Vardumyan is known as the patriarch of modern Armenian ethnography.

Being a native of the Lori village of Vahagni, Derenik was interested in folk life, customs, and traditions from his teenage years, which predetermined his further choice of specialty.

In 1946, having entered the post graduate courses at the Academy of Sciences of the Armenian SSR, and also conducting it in Moscow, he communicated with the scientific elite of the Soviet Union – with Stepan Lisitsyan, M.O. Kosven and many others. In 1949-1953 he worked at the State Museum of History of Armenia as a senior researcher, then moved to the ethnographic group of the Institute of History and became its head. In 1953, he defended his dissertation on the topic “The New Life of the Larians” and received Ph.D. degree in History.

In 1959, when the Institute of Archeology and Ethnography was formed in the system of the Academy of Sciences of Armenia, D. Vardumyan became the head of the ethnography department, holding this position until the end of his life. Thanks to his efforts at the Armenian State Pedagogical Institute after Khachatur Aboyan the lectures on ethnography were expanded. With his direct assistance, the Department of Ethnography was founded at the Yerevan State University. His numerous scientific expeditions to the villages and cities of Armenia, to

the places of the Soviet Union populated by Armenians, enriched the collections of the Museum of History of Armenia, Yerevan History Museum, the Ethnography Museum of Armenia, the Museum of Folk Art, etc.

D. Vardumyan was active in the field of creating and strengthening scientific relations with leading institutions in Moscow, Leningrad (St. Petersburg), Tbilisi and other cities. He took part in international symposia, organized many scientific conferences, supervised about thirty Ph. D. theses, gave lectures at the Yerevan State University.

D. Vardumyan is the author of the monographs “New Life of the Lorians”, “Family and Family Life of Collective Farmers of Armenia” (co-author with E. Karapetyan), the section “Armenians” in the series “Peoples of the World” (N.N. Miklukho-Maklai Institute of Anthropology and Ethnography AS USSR), many of his articles were published in local and foreign scientific magazines.

D. Vardumyan worked on the topics “Rural settlements and buildings of Armenia”, “Economic-cultural types and historical-ethnographic regions of Armenia”. He studied the topic of “Characteristics of the ethnographic regions of historical Armenia” and the mapping of historical-ethnographic regions of historical Armenia and the Republic of Armenia.

Professor Derenik Vardumyan, a true scientist, left a significant mark in the field of Armenian ethnology, which many of his students follow today.

Вардумян Гоар Дерениковна
ИИ, к.и.н.

**ПАТРИАРХ АРМЯНСКОЙ ЭТНОГРАФИИ –
ДЕРЕНИК СУРЕНОВИЧ ВАРДУМЯН**

Ключевые слова: Дереник Вардумян, этнография, музей, научная экспедиция, конференция, Ереван, Москва, Ваагни

Арменовед, кавказовед, культуролог Дереник Вардумян известен как патриарх современной армянской этнографии.

Будучи уроженцем Лорийского села Ваагни, Дереник с юношеских лет интересовался народным бытом, обычаями, традициями, что и предопределило его дальнейший выбор специальности.

В 1946 г., поступив в аспирантуру в АН Армянской ССР и параллельно в Москве, общался с научной интеллигенцией Советского Союза – со Степаном Лисицяном, М.О. Косвеном и многими другими. В 1949-1953 гг. работал в Государственном музее истории Армении в качестве старшего научного сотрудника, затем перешел в этнографическую группу Института истории и стал ее руководителем. В 1953-м защитил диссертацию на тему «Новый быт лорицев» и получил ученую степень кандидата исторических наук.

В 1959 г., когда в системе АН Армении был создан Институт археологии и этнографии, заведующим отделом этнографии стал Д. Вардумян, занимая эту должность до конца жизни. Его усилиями в Армянском государственном педагогическом институте им. Хачатура Абовяна были расширены курсы по этнографии. При его непосредственном содействии была основана кафедра этнографии в Ереванском государственном университете. Его многократные научные экспедиции по селам и городам Армении, по заселенным армянами местам Советского Союза обогатили коллекции Государственных музеев: Музей истории Армении, Музей истории города

Еревана, Этнографический музей Армении, Музей народного творчества и др.

Д. Вардумян вел активную деятельность в области создания и укрепления научных связей с ведущими институтами Москвы, Ленинграда (Санкт-Петербург), Тбилиси и других городов. Принимал участие в международных симпозиумах, организовал многочисленные научные конференции, был научным руководителем около тридцати кандидатских диссертаций, читал лекции в Ереванском государственном университете.

Д. Вардумян является автором монографий «Новый быт лорийцев», «Семья и семейный быт колхозников Армении» (соавтор Э. Карапетян), раздела «Армяне» в серии «Народы мира» (Институт этнологии и антропологии имени Н. Н. Миклухо-Маклая АН СССР), многие его статьи напечатаны в местных и зарубежных научных журналах.

Д. Вардумян работал над темами «Сельские поселения и строения Армении», «Хозяйственно-культурные типы и историко-этнографические регионы Армении». Он исследовал тему «Характеристика этнографических регионов исторической Армении» и картографирование историко-этнографических областей исторической Армении и Республики Армения.

Преданный науке профессор Дереник Вардумян оставил значительный след в области этнологии армян, по которому сегодня идут многие его ученики.

**Հարությունյան Հասմիկ Թելմանի
ԵՊՀ, ՀԱԻ, պ.գ.թ.**

ՊԱՆԻՐԸ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՆԱՏՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹՈՒՄ

Հիմնաբառեր՝ կաթնատնտեսության մշակույթ, պանիր, մակարդ, հավատալիք, բանահյուսական նմուշներ:

Հայոց կաթնատնտեսության մշակույթի ազգագրական ներկապնակում կարևոր տեղ ունի պանիրի պատրաստումն ու պահպանումը, որը հագեցած է մշակութային և տեխնոլոգիական նորանոր ձեռքբերումներով, բայց ազդված օգտակար ու անհրաժեշտ ավանդույթների նրբություններով: Պանիրի պատրաստման և պահպանման ժամանակակից եղանակների ու միջոցների ամրագրմանն, անշուշտ, նախորդել է դրանց ժողովրդական հնարների ու հմտությունների կիրառությունը: Հատկանշական է, որ նախորդ սերունդներից ժառանգված որոշ ավանդույթներ շարունակում են պահպանվել նաև մեր օրերում:

Մեր **նպագրակն է** վեր հանել պանիրի պատրաստման և պահպանման ժողովրդական հմտություններն ու հնարները հայոց մեջ: Մեր **խնդիրներն են** հնարավորինս բացահայտել պանիրի տեսականին, տեղն ու դերը ուտեստի համակարգում, պատրաստման և պահպանման տարածաժամանակային ընդհանրություններն ու առանձնահատկությունները: Հատուկ ուշադրություն ենք դարձնում պանիրի **մակարդ** պատրաստելու ժողովրդական հնարներին: Մակարդի պատրաստման, ճիշտ քանակությամբ ու ժամանակին գործածման, մակարդված զանգվածը ժամանակին մշակելու հմտությունից է նաև կախված որակյալ և համեղ պանիրի ստացումը: Պահպանման ճիշտ միջոցների ընտրությունը պանիրի որակական հատկանիշների, համի ու բույրի հնարավորինս երկարաժամկետ ապահովման գրավականն է:

Պանրի պատրատման ու պահպանման գործընթացում ևս դրսերվել են ժողովրդական հավատալիքները՝ պանրի որակն ապահովող բազմաթիվ իրական ու անիրական միջոցների կիրառմամբ:

Բանահյուսական նմուշներում ևս դրսերված են ուտեստի համակարգում պանրի տեղն ու դերը, պատրաստման, պահպանման ու գործածման նրբությունները, կենցաղում ունեցած պահանջարկը:

Հատկապես մեր օրերում, երբ զանգվածային լրատվամիջոցները պարբերաբար անդրադառնում են այն հարցին, որ կաթնամթերքը պարունակում է բուսական կամ անհասկանալի բաղադրիչներ, կախնամթերքի, այդ թվում՝ պանրի պատրաստման ու պահպանման ժողովրդական հմտություններն ուսումնասիրելն ունի ոչ միայն **արդիական**, այլև **կիրառական** նշանակություն:

Զեկուցման **նորույթն** այն է, որ, թեև աշխատանքի հենքը կազմում են մեր հավաքած դաշտային ազգագրական և բանահյուսական նյութերը, սակայն փորձել ենք հնարավորինս հայթայթել և ի մի բերել նաև ազգագրական, բանահյուսական, գեղարվեստական գրականության մեջ, արիսիվային նյութերում և մամուլում՝ թեմային վերաբերող ամենափոքր հիշատակությունն անգամ:

Շուրջ հայուր հիսուն տարվա ազգագրական ընթացքի վերհանման, ըստ այդմ՝ գրավոր ու բանավոր նյութերի, բանասացների հետ զրույցների քննության միջոցով ընդհանուրը վերականգնելու **մեթոդաբանությամբ** են կառուցված **եզրահանգումները**:

CHEESE IN ARMENIAN DAIRYING CULTURE

Keywords: dairying culture, cheese, ferment, belief, folklore samples.

In the ethnographic palette of the Armenian dairying culture the preparation and preservation of cheese has its particular place. Although it is enriched with new cultural and technological achievements, nevertheless it is still influenced by the nuances of useful and necessary traditions. The adoption of modern ways and means of making and preserving cheese was certainly preceded by the application of their folk methods and skills. It is noteworthy that some traditions inherited from previous generations continue to be preserved even today.

Our **goal** is to bring to light folk skills and techniques of cheese making and preservation among Armenians. Our **task** is to reveal as much as possible the assortment of cheese, its place and role in the food system, the regional and epochal commonalities and peculiarities. Special attention is paid to folk techniques of making cheese ferment. Obtaining high-quality and tasty cheese also depends on the skill of preparing the ferment, using it in the right amount and at the right time, processing the curd mass in time. The choice of the right means of storage is the guarantee of ensuring the quality characteristics, pleasant taste and aroma of the cheese as long as possible.

In the process of making and storing cheese, people also adhere to folk beliefs, using many rational and irrational means to ensure the quality of the cheese.

The place and role of cheese in the food system, the subtleties of preparation, preservation and use, and its demand in everyday life are also shown in folklore samples.

Especially nowadays, when the mass media regularly address the issue of dairy products containing vegetable or obscure ingredients, studying the folk skills of preparing and preserving dairy products, including cheese, is not only *actual*, but also of *practical* importance.

The *novelty* of the paper is that, although the basis of the work is the field ethnographic and folklore materials collected by us, we tried to find and bring together as much as possible even the smallest mention on the phenomenon in ethnographic, folklore literature, fiction, archival materials and the press.

The *conclusions* are made on the base of *methodology* of retrieving the ethnographic process of around one hundred and fifty years, and, accordingly, by examining written and oral materials, conversations with respondents.

Арутюнян Асмик Тельмановна
ЕГУ, ИАЭ, к.и.н.

СЫР В КУЛЬТУРЕ МОЛОЧНОГО ХОЗЯЙСТВА АРМЯН

Ключевые слова: культура молочного хозяйства, сыр, закваска, поверье, фольклорные материалы

Изготовление и хранение сыра занимает особое место в этнографической палитре армян. Несмотря на новые культурные и технологические достижения молочного хозяйства, оно обогащено важными и полезными традиционными нюансами. Применению современных способов и средств изготовления и хранения сыра, безусловно, предшествовало применение народных приемов и навыков. Примечательно, что некоторые традиции, унаследованные от предыдущих поколений, продолжают сохраняться и в наши дни. Наша **цель** - выявить народные навыки и средства изготовления и хранения сыра у армян. Наша **задача** - максимально раскрыть ассортимент сыра, его место и роль в системе питания армян, общие черты и регионально-эпохальные особенности приготовления и хранения. Особое внимание уделено народным приемам изготовления закваски.

Получение качественного и вкусного сыра зависит также от умения готовить закваску, использовать ее в нужном количестве и в нужное время, своевременно перерабатывать створоженную массу. Выбор правильных средств хранения - залог обеспечения качественных характеристик, приятного вкуса и аромата сыра как можно дольше. В процессе изготовления и хранения сыра люди также придерживаются народных поверий, применяя множество рациональных и иррациональных средств для обеспечения качества сыра.

Место и роль сыра в системе питания, тонкости изготовления, хранения и использования, спрос в быту также выявлены в фольклорных материалах.

Особенно в наши дни, когда средства массовой информации периодически поднимают вопрос о молочных продуктах, содержащих растительные или непонятные ингредиенты, изучение народных на- выков изготовления и хранения молочных продуктов, в том числе сыра, имеет не только ***актуальное***, но и ***практическое*** значение.

Новизна доклада заключается в том, что, хотя основу работы составляют собранные нами полевые этнографические и фольклорные материалы, мы постарались найти и собрать воедино даже малейшие упоминания о данной теме в этнографической, фольклорной, художественной литературе, в архивных материалах и в прес- се.

Выводы построены на основе ***методики*** восстановления этнографического процесса на протяжении около ста пятидесяти лет, и соответственно изучения письменных и устных материалов, бесед с респондентами.

Թաղենոսյան Աղասի Զավենի ՀԱԻ, ԵՊՀ, պ.գ.թ.

ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱԿԱՆ ԴԱՐԲԱՌԱՅՅՈՒՆԸ ԳՅՈՒՄՐԻ ՔԱՂԱՔՈՒՄ. ՈՒԾԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԵՎ ՀԵՏԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆ

Հիմնարարեր՝ Գյումրի, գեղարվեստական դարբնություն, հետխորհրդային, ուշխորհրդային, արհեստ, ժառանգական վարպետ, ավանդույթներ:

Գյումրիում դարբնության ավանդույթները գալիս են XIX դարի կեսերից: Այն հատկապես զարգացել են ապրել դարավերջին և XX դարի սկզբներին: Դրան նպաստող հիմնական գործոնը քաղաքում ունենոր առևտրական դասի ի հայտ գալն էր, որն արհեստավորներին ներկայացնում էր գեղարվեստական բարձր պահանջմունքներ: Այս շրջանում ի հայտ եկան գեղարվեստական դարբնության բարձրարժեք նմուշներ: Մինչև օրս էլ քաղաքի հին շինություններում կարելի է տեսնել գեղարվեստական դարբնության դրսնորումներ պատուհանաճաղերի, դոների ճաղերի, պատշգամբների ճաղերի վրա: Յավոք խորհրդային կարգերի հաստատումից հետո գեղարվեստական դարբնությունը քաղաքում զգալիորեն անկում ապրեց: Պատճառը խորհրդային ինդուստրիալացման բարձր տեմպերն էին, ինչի հետևանքով գեղարվեստական դարբնության արտադրանքի պահանջարկը նվազեց: Մեկ այլ պատճառ էլ մասնավոր արհեստանոցների արգելումն ու դրանց պետականացումն էր: Շատ որակյալ դարբիններ ստիպված էին բանվորական աշխատանքի անցնել գործարաններում:

Իրավիճակը փոխվեց 1980-ականն թվականներից սկսած: Այդ տարիներին Գյումրիում սկսվեց մի ծրագիր, որի նպատակն էր քաղաքի պատմական հատվածի պահպանումը: Նախաձեռնվեց արգելոց-թանգարանի ստեղծումը: Այդ ժամանակ էր, որ հին շինությունների մաս կազմող գեղարվեստական դարբնության դետալնե-

ոի վերականգնման անհրաժեշտություն առաջացավ: Բարեբախտաբար, քաղաքում դեռևս պահպանվել էին ժառանգաբար դարբնությամբ զբաղվող երկու ընտանիքների վարպետներ: Հենց նրանց՝ Պապոյան Պլատոնի ու Մնոյան Հովհաննեսի շնորհիվ էլ քաղաքում վերածնվեց գեղարվեստական դարբնությունը: Նրանք արհեստը փոխանցեցին իրենց որդիներին ու թոռներին: Ներկայում Գյումրիում աշխատում են այս ընտանիքների վեցերորդ սերնդի արհեստավորները: Չնայած զանգվածային մշակույթի ստեղծած անբարենպաստ պայմաններին, այս վարպետները շարունակում են աշխատել ավանդական տեխնոլոգիաների կիրառմամբ, ինչը եզակի երևույթ է ողջ Հայաստանում: Այս գեկուցումը նվիրված է հենց այդ խնդրի ներկայացմանը, թե ինչպես է ժառանգականությունը արհեստում դարձել ավանդական տեխնոլոգիաների պահպանման գործոն:

ARTISTIC BLACKSMITHING IN THE CITY OF GYUMRI. LATE SOVIET AND POST-SOVIET PERIOD

Keywords: Gyumri, artistic blacksmithing, post-Soviet, late-Soviet, craft, hereditary craftsman, traditions.

Blacksmithing traditions in Gyumri date back to the middle of the 19th century. It developed especially at the end of the century and the beginning of the 20th century. The main factor contributing to this was the emergence of a wealthy class in the city, which presented high artistic demands to artisans. In this period, high-quality examples of artistic forging appeared. To this day, in the old buildings of the city, you can see manifestations of artistic forging on window frames, door bars, and balcony bars.

Unfortunately, after the establishment of the Soviet regime, art forging in the city declined significantly. The reason was the high temps of the Soviet industrialization, as a result of which the demand for artistic forging products decreased. Another reason was the ban on private workshops and their nationalization. Many qualified blacksmiths had to go to labor in factories.

The situation has changed since the 1980s. In those years, a project was started in Gyumri, the goal of which was to preserve the historical part of the city. Creation of the open old city museum was initiated. It was then that there was a need to restore the details of artistic forging that were part of the old buildings. Fortunately, in the city there were still masters of two hereditary blacksmithing families. Thanks to those masters, Papoyan Platon and Mnayan Hovhannes, artistic blacksmithing was revived in the city. These masters passed on their craft to their sons and grandsons. At present, the masters of the sixth generation of these families are working in Gyumri. Despite the unfavorable conditions created by mass culture, these masters continue to work with traditional technology, which is a unique phenomenon in all of Armenia. This report shows how heredity in craft has become a factor in the preservation of traditional technologies.

Тадевосян Агаси Завенович

ИАЭ, ЕГУ, к.и.н.

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ КУЗНЕЧНОЕ ДЕЛО В ГОРОДЕ ГЮМРИ. ПОЗДНИЙ СОВЕТСКИЙ И ПОСТСОВЕТСКИЙ ПЕРИОД

Ключевые слова: Гюмри, художественное кузнечное дело, постсоветское, позднесоветское, ремесло, потомственный мастер, традиции.

Традиции кузнечного дела в Гюмри восходят к середине 19 века. Особое развитие оно получило в конце 19 и начале 20 века. Главным фактором, способствовавшим этому, было появление в городе зажиточного сословия, предъявлявшего к ремесленникам высокие художественные требования. В этот период появляются высококачественные образцы художественной ковки. По сей день на старых зданиях города можно увидеть проявления художественной ковки на оконных рамках, дверных и решетках, балконных решетках.

К сожалению, после установления советской власти ремесло художественной ковки в городе значительно пришло в упадок. Причиной стали высокие темпы советской индустриализации, в результате которой снизился спрос на изделия художественной ковки. Другой причиной стал запрет частных мастерских и их национализация. Многим квалифицированным кузнецам пришлось перейти на рабочий труд на фабриках.

Ситуация изменилась с 1980-х годов. В те годы в Гюмри стартовал проект, целью которого было сохранение исторической части города. Началось создание музея-заповедника. Именно тогда возникла необходимость в восстановлении деталей художественной ковки, входивших в состав старых построек. К счастью, в городе еще оставались мастера двух потомственных кузнечных семей.

Именно благодаря этим мастерам, Папояну Платону и Мнояну Оганесу, в городе вновь возродилось художественное кузнечное дело. Эти мастера передали свое ремесло своим сыновьям и внукам. В настоящее время в Гюмри работают мастера шестого поколения этих семей. Несмотря на неблагоприятные условия, созданные массовой культурой, эти мастера продолжают работать по традиционным технологиям, что является уникальным явлением для всей Армении. В данном докладе показано, как наследственность в ремесле стала фактором сохранения традиционных технологий.

Բազեյան Կարինե Ռազմիկի
ՇՀՀԿ, պ.գ.թ

**ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ
ԼԵՆԻՆԱԿԱՆՈՒՄ 1920-1940-ԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ**

Հիմնաբառեր՝ Լենինական, արհեստավորական ավանդույթ, քաղաքային մշակույթ, արդյունաբերականացում, կոնֆլիկտ:

1920 թ. Հայաստանում խորհրդային կարգերի հաստատումն ու տնտեսավարման նոր՝ պետական եղանակին անցնելը էական փոփոխություններ առաջացրեցին Ալեքսանդրապոլի՝ 1924 թ. Լենինականի կյանքում: Նախկինում զարգացած արհեստավորական ավանդույթներ ունեցող քաղաքում սկսվեցին լուրջ տեղաշարժեր, որոնց արդյունքում որոշակիորեն փոխվեցին ոչ միայն բնակչության կազմը, իմանական զբաղմունքները, այլև տնտեսական, հասարակական հարաբերություններն ու դրանով պայմանավորված կենցաղավարման մյուս ձևերը: 1918 և 1920 թթ. թուրքական ավերիչ արշավանքներից հետո ստեղծված սոցիալ-տնտեսական բարդ ու ծանր պայմաններում նման խորքային վերափոխումները դանդաղ էին ընթանում: Անցումային այդ խառնակ ժամանակների մասին հարուստ տեղեկություններ են պարունակում արխիվային նյութերն ու ժամանակի մամուլի հրապարակումները, որոնք հնարավորություն են տալիս վերականգնել ավանդական քաղաքային մշակույթ ունեցող Ալեքսանդրապոլից նոր՝ արդյունաբերական, խորհրդային Լենինականի անցման գործընթացը:

Ձեկուցման մեջ ներկայացվելու են այն իմանական գործոնները, որոնք ազդեցին քաղաքային նոր մշակույթի ձևավորման վրա.

1. բնակչության կազմի փոփոխությունը,
2. անգրագիտության վերացման քաղաքականությունը,
3. արդյունաբերականացման գործընթացը,
4. սոցիալիստական գաղափարախոսության տարածումը:

Վերոհիշյալ գործոններն էական փոփոխություններ առաջացրեցին Լենինականի կյանքում, ինչը հանգեցրեց կոնֆլիկտի՝ իին ու նոր կենսաձևերի, դրանց կրողների միջև, որը հաղթահարվեց Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի տարիներին:

THE FORMATION OF A NEW URBAN CULTURE IN LENINAKAN IN THE 1920-1940S

Keywords: Leninakan, craft tradition, urban culture, industrialization, conflict

The establishment of the Soviet system in Armenia and the transition to a new state regime of government in 1920 caused significant changes in the life of Alexandropol, from 1924 - Leninakan. In the city, with a well-developed craft tradition, serious changes began, as a result of which not only the main occupations of the population changed, but also economic, social relations and, due to this, other forms of life. In the difficult socio-economic conditions created after the devastating Turkish invasions in 1918 and 1920, such profound transformations occurred slowly. Archival materials and press publications of that period contain a lot of information about this transitional time, allowing us to restore the process of transition from the traditional city of Alexandropol to the Soviet industrial Leninakan.

The report will present the main factors that influenced the formation of a new urban culture.

- 1/ change in population composition;
- 2/ policy to eradicate illiteracy;
- 3/ industrialization process;
- 4/ spread of socialist ideology.

The above-mentioned factors together caused significant changes in the life of Leninakan, which led to a conflict between the old and new way of life, between their carriers, which was overcome during the Second World War.

Базеян Карине Размиковна
ШЦАИ, к.и.н.

СТАНОВЛЕНИЕ НОВОЙ ГОРОДСКОЙ КУЛЬТУРЫ В ЛЕНИНАКАНЕ В 1920-1940-Е ГОДЫ

Ключевые слова: Ленинакан, ремесленная традиция, городская культура, индустриализация, конфликт

Установление советского строя в Армении и переход к новому государственному режиму правления в 1920 году вызвали существенные изменения в жизни Александрополя, с 1924 года – Ленинакана. В городе, с хорошо развитой ремесленной традицией, начались серьезные перемены, в результате которых изменились не только основные занятия населения, но и экономические, общественные отношения и, обусловленно этим, другие формы жизни. В сложных социально-экономических условиях, создавшихся после разрушительных турецких нашествий в 1918 и 1920 гг., столь глубокие преобразования происходили медленно. Архивные материалы и публикации прессы того времени содержат массу сведений об этом переходном времени, позволяющих восстановить процесс перехода от традиционного города Александрополя к советскому промышленному Ленинакану.

В докладе будут представлены основные факторы, повлиявшие на формирование новой городской культуры.

- 1/ изменение состава населения;
- 2/ политика искоренения неграмотности;
- 3/ процесс индустриализации;
- 4/ распространение социалистической идеологии.

Вышеперечисленные факторы в совокупности вызвали существенные изменения в жизни Ленинакана, что привело к конфлик-

ту между старым и новым укладом жизни, между их носителями, который был преодолен в годы Второй мировой войны.

2/ policy to eradicate illiteracy;

3/ industrialization process;

4/ spread of socialist ideology.

The above factors together caused significant changes in the life of Leninakan, which led to a conflict between the old and new way of life, between their carriers, which was overcome during the Second World War.

47

Баня для рабочих.

Պողոսյան Սվետլանա Հայկի
ՀԱԻ, ՀԱԹ, պ.գ.թ.

**ԿՆՈՉ ԴԵՐԸ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԵՆՑԱՐՈՒՄ. ԱՎԱՆԴԱԿԱՆ
ԵՎ ԱՐԴԻ ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐ ՈՒ ԸՆԿԱԼՈՒՄՆԵՐ**

Հիմնաբառեր՝ կին-տղամարդ, զբաղմունքներ, կանացի, տղամարդկային, նոր միտումներ, խորհրդային, հետխորհրդային:

Կանանց սոցիալական, տնտեսական դերի դիտարկման համար կարևոր են աշխատանքի բաժանման, սեռային գործառույթների վերաբերյալ ավանդական և ժամանակակից պատկերացումները, վարքագիծ իրական դրսեւրումները և ակնկալվող իդեալական վարքը: Ուշադրության արժանի են նաև կանացիության և տղամարդկայնության վերաբերյալ ստերեոտիպներն ու դրանց շրջանցումները, նորմատիվային պատկերացումները և դերային սպասելիքները: Սեռական վարքի չափանիշները ձևավորվում են կենցաղում, ընտանիքում և համայնքում:

Կերակուր եփելը՝ եփել-թափելը, հավաքչությունը, երեխաների խնամքը, տան մաքրությունը և հիգիենան, թել մանելը, գործելն ու հյուսելը համարվում են կանացի դասական զբաղմունքներ: Տանտիկնոց ավանդական խորհրդանիշներ են հանդես եկել շերեփը և բանայիների տրցակը: Հստակ սահմանված էին կանանց գործունեության սահմանները, նա չէր կարող զբաղվել տղամարդկային համարվող գործերով՝ դաշտից խոտ տեղափոխել, սայլ կամ այլ փոխադրամիջոց վարել, անասուն մորթել և այլն:

Տնտեսության մեջ ունեցած գերակա գործունեության պատճառով տղամարդը կարևորվել է համայնքում և ընտանիքում: Ավանդական կենդացում կինը ջանացել է համապատասխանել «նորմալ, ճիշտ» կնոջ կերպարին:

Խորհրդային տարիներին իշխանությունները քարոզչությամբ փորձել են մաքրել սեռերի միջև եղած սահմանը և տասնամյակնե-

որվ գովերգել տղամարդկային տիպի կնոջ կերպարը, որը չի զիջում նրան նույնիսկ տղամարդկային համարում ունեցող գործերում:

Խորհրդային տարիներին կանանց տնտեսական գործունեության փոփոխություններին անդրադարձ է արել Դերենիկ Վարդումյանն իր «Լոռեցիների կենցաղը»՝ ժամանակաշրջանի տիպական բնութագիրը ներկայացնող գրքում:

Դրանց վերաբերյալ բավականին հարուստ նյութեր կան թանգարանային արհսիվային նյութերում: Կնոջ սեռային իդեալին բնորոշ են եղել տնարարությունը, մաքրասիրությունը, նվիրվածությունը ընտանիքի անդամներին, աշխատասիրությունը, բնականությունը: Ներկայումս դրսևորվում են նոր մոտեցումներ և նոր միտումներ:

Մեր օրերում նկատելի են նոր միտումներ նաև կանանց տնտեսական գրավածության ոլորտում, բավականին մեծ տարածում է ստացել մեքենա վարելը նույնիսկ գյուղական վայրերում: Մինչև վերջերս մեքենայում, վարորդի կողքին նստելը համարվում էր տղամարդկանց մենաշնորհը: Կանայք ընդգրկվել են նաև զուտ տղամարդկային համարվող ոլորտներում (բարձր տեխնոլոգիաներ, կառավարում, կուսակցական գործունեություն, բիզնես, առևտուր և այլն):

Poghosyan Svetlana H.
IAE, MEA, Ph.D.

THE ROLE OF WOMEN IN HOUSEHOLD LIFE: TRADITIONAL AND MODERN MANIFESTATIONS AND PERCEPTIONS

Keywords: woman-man, occupations, female, male, new trends, Soviet, post-Soviet.

To consider the social and economic role of women, traditional and modern ideas about the division of labor, gender functions, as well as real manifestations of behavior and expected ideal behavior are important. Stereotypes about femininity and masculinity and their circumvention, normative representations and role expectations are also worthy of attention. Criteria of gender behavior are formed in everyday life, family and society.

Cooking, gathering, child care, house cleaning and hygiene, thread spinning, knitting and weaving were considered classic female occupations. The traditional symbols of the landlady were a ladle and a stack of keys. The boundaries of women's activity were clearly defined. She could not do things considered masculine: carry hay from the field, drive a cart or other transport, butcher animals, etc.

In connection with priority activities in everyday life, the role of the man in society and family was significant. In traditional life, a woman tried to conform to the "normal, correct" image of a woman.

In Soviet times, the authorities tried to clear the border between the genders with the help of propaganda and praised for decades the image of a masculine-like woman who was not inferior to a man even in professions considered masculine.

In his book "The Way of Life of the Lori People", which is a typical characteristic of the period, Derenik Vardumyan raises issues related to changes in the economic activity of women in the Soviet period.

There is quite a rich material about them in the museum's archival documents. The gender ideal of a woman was characterized by domesticity, cleanliness, devotion to family members, diligence, naturalness. Currently, new approaches and new trends are emerging.

Nowadays, new trends are also noticeable in the field of economic activity of women. Driving a car by women has become quite widespread even in rural areas. Until recently, sitting in the car front seat next to driver was considered a male privilege. Women are also employed in areas that are considered purely masculine (high technology, management, party activities, business, trade, etc.).

Погосян Светлана Айковна
ИАЭ, МЭА, к.и.н.

РОЛЬ ЖЕНЩИНЫ В ХОЗЯЙСТВЕННОМ БЫТУ: ТРАДИЦИОННЫЕ И СОВРЕМЕННЫЕ ПРОЯВЛЕНИЯ И ВОСПРИЯТИЯ

Ключевые слова: женщина-мужчина, занятия, женский, мужской, новые тенденции, советский, постсоветский

Для рассмотрения социальной, экономической роли женщин важны традиционные и современные представления о разделении труда, гендерных функциях, а также реальные проявления поведения и ожидаемое идеальное поведение. Заслуживают также внимания стереотипы о женственности и мужественности и их обход, нормативные представления и ролевые ожидания. Критерии гендерного поведения формируются в быту, семье и обществе.

Приготовление пищи, собирательство, уход за детьми, уборка дома и гигиена, прядение ниток, вязание и ткачество считаются классическими женскими занятиями. Традиционными символами хозяйки дома были половник и связка ключей. Были четко определены границы женской деятельности. Она не могла заниматься делами, считающимися мужскими: перевозить сено с поля, управлять телегой или другим транспортным средством, забивать животных и т.д.

В связи с приоритетными видами деятельности в повседневной жизни роль мужчины в обществе и семье была значительной. В традиционном быту женщина старалась соответствовать «нормальному, правильному» образу женщины.

В советские годы власти пытались стереть границу между полами с помощью пропаганды и десятилетиями превозносили образ женщины мужского типа, которая не уступала мужчине даже в профессиях, считающихся мужскими.

В своей книге «Быт лорийцев», представляющей типичную характеристику советского периода, Дереник Вардумян поднимает вопросы, связанные с изменениями экономической деятельности женщин в эти годы.

В музейных архивных документах содержится достаточно богатый материал о них. Гендерному идеалу женщины были присущи домовитость, чистоплотность, преданность членам семьи, трудолюбие, естественность. В настоящее время проявляются новые подходы и новые тенденции.

В наши дни заметны новые тенденции и в сфере экономической занятости женщин, вождение автомобиля женщинами стало довольно распространенным явлением даже в сельской местности. До недавнего времени сидеть на переднем сиденье автомобиля рядом с водителем считалось мужской привилегией. Женщины также заняты в сферах, которые считаются чисто мужскими (высокие технологии, менеджмент, партийная деятельность, бизнес, торговля и т.д.).

**ՈՌՈԳՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ ՏԱՎՈՒՇԻ ՄԱՐԶԻ ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ
ԳՅՈՒՂԵՐՈՒՄ. ԲԵՐՔԱԲԵՐԻ (ԶՈՂԱԶ) ԶՐԱՄԲԱՐԸ**

Հիմնաբառեր՝ Տավուշ, Բերքաբեր, Զողազ, ջրամբար, թանգարան, պեղումներ:

Ջրային պաշարների արդյունավետ օգտագործման նպատակով կառուցված արհեստական ջրամբարները ավանդաբար մեծ կարևորություն ունեն տնտեսության կազմակերպման գործում: Հայաստանի տարածքում ոռոգման արհեստական հզոր համակարգեր, ջրանցքներ ու ջրամբարներ ստեղծվեցին Վանի թագավորության ժամանակաշրջանում, որոնց մի մասը գործում է նաև այժմ: Չնայած վաչկատուն ցեղերի տևական ասպատակություններին՝ մեր ժողովուրդը շարունակել է արարել, քանի որ Հայաստանն առանց արհեստական ոռոգման դատապարտված էր անապատ դառնալու: Ոռոգման արհեստական համակարգերը մշտապես նորոգվել են, կառուցվել են նաև նորերը: Ջրաշինարարությունը վերստին նշանավորվեց XX դարում, իր բարձրակետին հասնելով խորհրդային իշխանությունների օրոք, երբ կառուցվեցին Շիրակի ջրանցքը, Ապարանի, Ախուրյանի, Բերքաբերի և շուրջ մեկ տասնյակ այլ ջրամբարներ:

Տավուշի մարզի սահմանային գյուղերից մեկը՝ Բերքաբերը, թե՛ հնագիտական, թե՛ ազգագրական առումով մեծ հետաքրքրություն է ներկայացնում: Հայաստանի խորհրդայնացման 60-ամյակը (1980 թ.) այս գյուղում նշանավորվեց Հայաստանի և Ադրբեյչանի սահմանին կառուցված Զողազի ջրամբարի բացմամբ: Խորհրդային իշխանության ծրագիրը՝ ջուր հասցնել միաժամանակ թե՛ ադրբեյչանական, թե՛ հայկական գյուղերի դաշտերին ու այգիներին, մոտ տասը տարի անխափան աշխատեց: Ջրամբարի շինարարու-

թյունն՝ ըստ խորհրդային կուսակցական գաղափարախոսության, ներկայացվում էր որպես «Եղբայրական ժողովուրդների անխախտ բարեկամության» խորհրդանիշ, որի շնորհիվ նախկին ամայի տարածությունները ծաղկուն այգիներ կդառնան, գյուղատնտեսությունը բուռն վերելք կունենա:

Արցախյան առաջին պատերազմից հետո ջրամատակարարման այս խոշոր համակարգը սկսեց քայլայվել, վտանգավոր դարձան դրա սպասարկման ու պահպանության ծեռնարկումները, շարքից դուրս եկան հզոր պոմպակայանները, որոնք ոռոգման ջուր էին մատակարարում Տավուշի մարզի շուրջ տասը բնակավայրի: Այդ հզոր համակարգից հայկական կողմից օգտվում է ընդամենը մի քանի տնային տնտեսություն:

Հատկանշական է, որ հայերն ու ադրբեջանցիները միաժամանակ են սկսել ջրամբարի կառուցումը և այգիներ հիմնել: Այժմ ջրամբարի կեսը գտնվում է Ադրբեջանի տարածքում, կեսը՝ Հայաստանում, կարծես դառնալով նախկին «բարեկամության» և ներկայիս «թշնամանքի» խորհրդանիշ:

Ջրամբարի շինարարությունը կարևոր էր ոչ միայն գյուղատնտեսության զարգացման համար, այլև գիտական նոր իրողությունների սկիզբ դրեց, մասնավորապես տարածքի հնագիտական անցյալի առումով: Շինարարական աշխատանքներին նախորդեցին հնագիտական պեղումները: Հայտնաբերված նյութերը վերաբերում են վաղ բրոնզի դարից մինչև ուշ միջնադարյան ժամանակաշրջաններին, որոնք համալրեցին ՀՊԹ հավաքածուն: Հողային աշխատանքների ժամանակ հայտնաբերված գտածոները տեղ գտան ջրամբարի շինարարության ընթացքում ծնավորված համայնքային թանգարանում:

THE IRRIGATION SYSTEM IN THE BORDER VILLAGES OF TAVUSH REGION. BERKABER (JOGHAZ) WATER RESERVOIR

Keywords: Tavush, Berkaber, Joghaz, reservoir, museum, excavations

Artificial reservoirs built for efficient use of water resources are of great importance in organizing the economy. One of the best periods for the creation of artificial irrigation systems was the Urartian period, when new irrigation systems were built, such as the construction of the Tokhmakhan Gyol. The construction of artificial irrigation systems is marked again in the 20th century, reaching its peak during the time of the Soviet period, when Shirak canal, Aparan, Akhuryan, Joghaz reservoirs, and others were built.

Berkaber, one of the border villages of Tavush region, is of great interest both in terms of archaeology and ethnography. The 60th anniversary of the Sovietization of Armenia (in 1980) was marked in this village by the opening of the Joghaz reservoir built on the border of the Armenian village and Republic of Azerbaijan. The plan of the Soviet authorities to deliver water simultaneously to the fields and gardens of both Azerbaijani and Armenian villages had been working without interruption for about ten years. The construction work of the reservoir received much attention in the territory of the Soviet Union as a priority for the organization of agricultural work in that region, because until the completion of the construction of the reservoir, there was almost no possibility of irrigation in the surrounding villages. After the First Artsakh war, the maintenance of the water supply system, which crosses the front line, became too dangerous and fell into

disrepair. Villagers began to block supply routes to meet their own needs. Now it serves only a few households nearby. It is noteworthy that Armenians and Azerbaijanis started the construction of the reservoir together and established gardens together. Now half of the reservoir is located in the territory of Azerbaijan, and half in Armenia. It has become a symbol of former friendship and current enmity. The construction of the reservoir was not only an important part of the agricultural situation, but also initiated new scientific realities, particularly regarding the archaeological past of the area. Artifacts from the Early Bronze Age to the Late Medieval period discovered during the construction work added to the collection of both the HMA (History Museum of Armenia) and the village museum, which was established in conjunction with the construction of the reservoir.

**СИСТЕМА ОРОШЕНИЯ НА ПРИГРАНИЧНЫХ СЕЛАХ
ТАВУШСКОЙ ОБЛАСТИ.
БЕРКАБЕРСКОЕ (ДЖОХАЗ) ВОДОХРАНИЛИЩЕ**

Ключевые слова: Тавуш, Беркабер, Джогаз, водохранилище, музей, раскопки.

Большое значение в организации хозяйства имеют искусственные водохранилища, построенные для эффективного использования водных ресурсов. Одним из лучших периодов для создания систем искусственного орошения был Урартский период, когда строились новые ирригационные системы, как например строительство Тохмакан-гёла. Строительство систем искусственного орошения вновь отмечено в XX веке. Оно достигло своего пика во времена советской власти, когда были построены Ширакский канал, Апаранское, Ахурянское, Джохазское водохранилища и т.д.

Беркабер, одно из приграничных сел Тавушской области, представляет большой интерес как с точки зрения археологии, так и этнографии. 60-летие советизации Армении (1980 г.) было отмечено в этом селе открытием Джохазского водохранилища, построенного на границе села и Азербайджана. План советских властей по одновременной подаче воды в поля и сады как азербайджанских, так и армянских сел работал без перебоев около десяти лет. Строительным работам водохранилища уделялось большое внимание на территории Советского Союза как первоочередной задаче организации сельскохозяйственных работ в этом регионе, поскольку до завершения строительства водохранилища практически не было возможности орошения в окрестных селах. После Первой Арцахской войны содержание системы водоснабжения, пересекающей ли-

нию фронта, стало слишком опасным и пришло в упадок. Жители деревни начали блокировать пути снабжения для удовлетворения собственных нужд. Сейчас оно обслуживает лишь несколько домохозяйств поблизости. Примечательно, что армяне и азербайджанцы вместе начали строительство водохранилища. Сейчас половина водоема находится на территории Азербайджана, половина – Армении. Оно стало символом былой дружбы и нынешней вражды. Строительство водохранилища стало не только важной частью сельскохозяйственной ситуации, но и положило начало новым научным реалиям, особенно касающимся археологического прошлого этого района. Артефакты от периода ранней бронзы до позднего средневековья, обнаруженные во время строительных работ, пополнили коллекцию как МИА (Музея истории Армении), так и сельского музея, созданного в связи со строительством водохранилища.

ՄԱՍՐԵՆԻՆ ՀԱՅՈՑ ՄՇԱԿՈՒՅԹՈՒՄ

Հիմնաբառեր՝ մասրենի, ուտեստի համակարգ, մասրամածուն, մասրաթթու, մասուրի սպաս, մասրաթան, ժողովրդական բժշկություն, հավատալիք:

Մասրենին (Rosa L., Շիփովնիկ) այն բույսերից է, որը գործածվում է ուտեստում և ժողովրդական բժշկության մեջ, ինչպես նաև որոշակի տեղ ունի հավատալիքներում: Լինելով վարդի նախնին, սերտորեն առնչվում է այդ ծաղկի հետ, այդ իսկ պատճառով կոչվում է նաև վայրի վարդ, սուտ վարդ, մասուրի վարդ, շնվարդ և այլն:

Մասրենին ուտեստի համակարգում. Հայոց ավանդական ուտեստի համակարգում մասուրը ամենից լայն կիրառություն ունեցող հատապտուղն է, որը գործածվում է թարմ և չորացրած: Մասուրից պատրաստում են ապուրներ, պաստեր, թեյ, թուրմ և խմիչքներ, իսկ 1960-ական թվականներից հետո, պայմանավորված շաքարի կիրառության մատչելիությամբ, տեղի ունեցան փոխակերպումներ, որոնց արդյունքում սկսեցին նաև քաղցրավենիքներ (հյութ, մուրաբա, կոմպոտ, ջեմ), իսկ ծաղկաթերթիկներից՝ մուրաբա և հյութ պատրաստել:

Ամենից տարածված կերակուրը, որը եփում են մասուրի թանձր պտղահյութով, կոչվում է մասրամածուն (մասուրի մածուն), քանի որ այն նմանեցվել է մակարդված, լերդացած և մածացած զանգվածի: Բացի մասրամածունից, հայերենում «մածուն» բառով են բաղադրված նաև զկերի և տանձի պտղահյութով կերակուրները (զկերի մածուն, տանձի մածուն):

Ուշագրավ է, որ մասրամածունը կոչվում է նաև մասուրի սպաս, մասուրթթու, մասրաթան:

Մասուրի սպաս. Հայոց ուտեստի համակարգում «սպաս» բառն ունի ապուրի ընդհանրական իմաստ, ուստի, բացի թանով ապուրից (թանով սպաս/պաս, թանհատ, հոածած), մի շարք ճաշերի անուններ ևս կազմվել են այդ բառով՝ մասուրի սպաս, ավելուկի սպաս, կաթնուսպաս, լորու սպաս և այլն:

Մասրաթթու. Թթու համ ունեցող կերակուրների անունները հաճախ բաղադրվում են «թթու» բառով՝ կորկոտով թթու, զկութթու, չրաթթու, հոնաթթու, օձի թթու և այլն: Թթվաշ լինելու համար մասրամածունը ևս որոշ բարբառներում կոչվում է մասրաթթու:

Մասրաթան. Մասրամածունը կոչվում է նաև մասրաթան, որը բացատրվում է այն բանով, որ հայերենում «թան» բառն ունի նաև ապուր իմաստը: Բացի թանով սպասից (թանով ապուր), որոշ կերակուրների անուններ ևս բաղադրված են այդ բառով՝ բանջարաթան, հացաթան, կաթնաթան, խառնաթան և այլն:

Հայոց պատմազգագրական որոշ շրջաններում մասրամածունին ավելացնում են արիշտա, բրինձ, ոսպ, ցորեն կամ ձավար, ուստի այդ կերակուրները կոչվում են մասուրապուր:

Մասրենին ժողովրդական բժշկության մեջ. Մասրենին ամբողջությամբ գործածում են ժողովրդական բժշկության մեջ, սակայն ամենից լայն գործածություն ունեն պտուղները և ծաղկաթերթիկները (շաքարի կամ մեղրի հետ խառնած): Վարդի և մասրենու արմատները, ճյուղերը, տերևները և ծաղկաթերթիկները ժողովրդական բժշկության մեջ կիրառում են գրեթե նույն հիվանդությունների (մաշկային, ինֆեկցիոն, երիկամային, աղեստամոքսային և այլն) ժամանակ:

Մասրենին հայոց հավատալիքներում. Մասրենին, ինչպես և բազմաթիվ փշոտ բույսեր, հավատալիքներում ունեն երկակի՝

չար և չարխափան գործառույթներ: Օրինակ, մասրենու մոտով չէին անցնում, քանի որ այն համարվում էր չար ոգիների բնակատեղի, իսկ բղուկ հեծնող պառավը սիրահարների մահը նյութելուց հետո նրանց գերեզմանի մեջտեղում վեր էր ածվել մասուրի փշի:

Նոր տարվա նախօրեին տան շեմքին, երդիկին, դռան մոտ մասուրի ճյուղ էին դնում, որպեսզի չարը չմոտենա:

Հավատալիքներն առնչվում են նաև մասուրի կարմիր պտուղ-ներին, մասնավորապես եթե մասուրի ճյուղով մարդուն կամ անա-սուններին հարվածեն, նրանք արյուն կմիզեն:

ROSEHIP (ROSA L) IN ARMENIAN CULTURE

Keywords: rosehip, nutrition system, masramatsoon, masratoo, masoori spas, masratan, folk medicine, beliefs.

Rosehip is one of those plants that is used in cooking and folk medicine and also occupies a special place in beliefs. Being the progenitor of the rose, it is closely related to this flower, so it is also called wild rose, false rose, rose hip, dog-rose, etc.

Rosehip in the nutrition system. Rosehip is the most widely used berry in traditional Armenian cuisine, consumed fresh and dried. Many dishes, such as soups, pastille, teas, tinctures, and drinks are made from rosehips, and after the 1960s, due to the availability of sugar, transformations took place, as a result of which sweets (juices, preserves, compotes, jams) began to be made from rosehips. And rosehip petals were used for preparing jams and syrups.

The most common food cooked with thick rosehip juice is called masramatsoon or masoori spas, masratoo, masratan.

In some historical and ethnographic regions of Armenia, masramatsoon was also prepared with noodles, rice, lentils, or wheat cereal; therefore, these dishes were called masrapoors (rosehip soups).

Rosehip in folk medicine. The whole rosehip is used in folk medicine, but the most widely used are the petals (mixed with sugar or honey) and the fruits. The roots, branches, leaves and petals of both rosehips and roses are used in folk medicine for almost the same diseases.

Rosehip in Armenian beliefs. Rosehip, like many thorny plants, has a double meaning in beliefs: it is both sinister and suppressing evil. For example, people did not like to pass by a rosehip bush, because it was considered the abode of evil spirits.

On New Year's Eve, a circle was drawn around the house with a rosehip branch to prevent witches from entering.

There are also beliefs associated with rosehips red fruits: if a person or an animal are whipped with a rosehip branch, they will urinate blood.

ШИПОВНИК В АРМЯНСКОЙ КУЛЬТУРЕ

Ключевые слова: шиповник, система питания, масрамацун, масратту, масури спас, масратан, народная медицина, верования.

Шиповник – одно из тех растений, которое используется в кулинарии и народной медицине, а также занимает определенное место в поверьях. Являясь прародителем розы, он тесно связан с этим цветком, поэтому его еще называют дикой розой, ложной розой, розой шиповника, собачьей розой и т. д.

Шиповник в системе питания. Шиповник – наиболее широко используемая ягода в системе традиционной армянской кухни, которую употребляют в свежем и сушеном виде. Из плодов шиповника изготавливают много блюд, супы, пастилу, чаи, настойки и напитки, а после 1960-х годов из-за доступности сахара произошли преобразования, в результате которых из шиповника стали делать и сладости (сок, варенье, компот, джем), а из лепестков шиповника – варенья и сиропы.

Самая распространенная еда, которую готовят на густом соке шиповника, называется масрамацун или масури спас, масратту, масратан.

В некоторых историко-этнографических регионах Армении масрамвцун готовили также с лапшой, рисом, чечевицей или пшеничной крупой, поэтому эти продукты назывались масрапурами (суп из шиповника).

Шиповник в народной медицине. Шиповник используется в народной медицине целиком, но наиболее широко используются лепестки (смешанные с сахаром или медом) и плоды. Корни, ветки, листья и лепестки как шиповника, так и розы используются в народной медицине практически при тех же заболеваниях.

Шиповник в армянских верованиях. Шиповник, как и многие колючие растения, в верованиях имеет двойное значение: злобившее и пресекающее зло. Например, не проходили мимо куста шиповника, потому что он считался обителью нечистой силы.

В предновогоднюю ночь вокруг дома очерчивали круг веткой шиповника, чтобы не допустить проникновения ведьм.

С красными плодами шиповника также связано поверье, что если человека или животное ударить веткой шиповника, они начнут мочиться кровью.

Չոլաքեան Յակոբ Մարտուի

ՀԱԻ, պ.գ.դ.

ՊԻՏԱԿՈՒՄ

Հիմնաբառեր՝ պիտակում, անվանակոչութիւն, Քեսապ, գիւղական միջավայր:

Անուանակոչութիւնը կամ պիտակումը այնքան հին է, որքան մարդկութիւնը: **Պիտակումը** անձը, տոհմը, վայրը եւ այլն կ'անհատակացնէ ընկերութեան մէջ: Բոլոր ընկերութիւններու մէջ այս պիտակումները կը վերածուին յատուկ անուններու: Ասիկա պաշտօնական պիտակում է, որ ժառանգաբար կ'անցնի որդոց որդի:

Սակայն սա պաշտօնական անուանակոչումէն անդին կայ այլ պիտակում մը, որ մարդուն, տոհմին, միջավայրին կը տրուի իրենց անմիջական շրջապատին կողմէ: Ժողովրդական արտայայտութեամբ՝ «անուն կախել»ու երեւոյթը ամեն տեղ կայ: Ըստնք նաեւ, որ ասիկա յատուկ է ոչ միայն ինչ որ տեղի, այլ ունի միջթաղային, միջգիւղական, միջգալառական, միջհամայնքային բնոյթ:

Այս պիտակումներէն շատերը կրնան ըլլալ անուան վերաբիրներ, փոխաբերաբար կամ փոխանուանաբար տրուած նոր անուանումներ, բնորոշումներ: Ասոնք կը տրուին ենթակային պաշտօնը կամ արհեստը, ծագումը, բնաւորութիւնը եւ ֆիզիքական կերպարանքը, թաղեցիներու ընդհանուր յատկանիշները, տեղի իրայատկութիւնները նկատի ունենալով: Ոմանք կ'օգնեն ենթական աւելի անհատականացնելու, իսկ ոմանք ունին գուտ քննադատական եւ երգիծական բնոյթ: Եթէ առաջինները ազատօրէն կը գործածուին նաեւ ուղղակի դիմառնութիւններու ատեն եւ ենթական ատկէ դժգոհելու պատճառ մը չունի, ուրիշներ վիրատրական կը հնչեն, կը գործածուին ընկերութեան մէջ եւ ուղղակի դիմառնութեան վերածուելու ընթացք չեն ունենար: Նկատելի է, որ ծաղրական պիտակումները ընդհանրապէս կը կատարուին օտար լեզուներով: Ասիկա վերջին

հաշուով որպէս կատակ կ'ընկալուի: Սակայն անունը կը մնայ ու մարդոց պարագային սերունդ մը ետք կը վերածուի տոհմանունի Եւ տեղանունի:

Զեկոյցը նուիրուած է այս երեւյթին, եւ բոլոր օրինակները քաղ-ուած են Քեսապի գաւառակի գիւղական միջավայրէն:

Գիւղ՝ Քեսապ

Գիւղ՝ Քէօրքիւնէ

LABELING

Keywords: labeling, nicknaming, Kesap, rural environment.

Nicknaming, or labeling is as old as humanity. These words individualize a person, origin, place, etc. In all companies, these nicknames turn into special names. These are official nicknames and will be passed down from son to son.

However, in addition to the official name, there is another nickname that is assigned to a person, tribe, environment by their immediate environment. In common parlance, the phenomenon of "name hanging" is found everywhere. Let us also say that this is inherent not only in one place, but has an inter-district, inter-village, inter-province, inter-community character.

Many of these nicknames may represent an overlap of names that are metaphorically or interchangeably given new names and descriptions. They are given a subordinate position or profession, origin, character and appearance, general characteristics of the inhabitants and features of the place. Some will help make the topic more personal, while others are purely critical and satirical. While the first ones are used freely even with direct resistance and the subordinate has no reason to complain, the others sound offensive, are used in society and do not have a process of transition into direct resistance. It is noteworthy that mocking labels are usually made in foreign languages. Eventually it will be taken as a joke. However, the name remains and after a long generation of people turns into a surname and place name.

The report focuses on this phenomenon, and all examples are taken from rural areas of Kesap province.

Чолакян Акоб Мартович

ИАЭ, к.и.н.

НАВЕШИВАНИЕ ЯРЛЫКОВ

Ключевые слова: навешивание ярлыков, прозвище, Қесап, сельская местность.

Стигматизация, или навешивание ярлыков так же стьры, как и человечество. Прозвища индивидуализируют человека, его происхождение, место и т. д. Во всех группах они превращаются в специально данные имена. Это официальные прозвища, и они передаются по наследству от сына к сыну.

Однако помимо этого официального прозвища существует еще один вид, который дается человеку, племени, среди их непосредственным окружением. В просторечии явление стигматизации встречается повсюду. Отметим, что оно присуще не только определенному месту, но может носить межрайонный, межсельский, межгубернский, межобщинный характер.

Многие из прозвищ могут представлять собой наложение имен путем метафор, и новые имена могут заменять настоящие. Человек может получить прозвище из-за своего подчиненного положения или профессии, происхождения, характера и внешнего вида, общих характеристик жителей и особенности местности, где он живет. Некоторые прозвища способны индивидуализировать человека, другие же носят чисто критический и сатирический характер. Если первые используются свободно даже при прямом общении, и у носящего прозвище нет оснований жаловаться, то другие виды могут звучать оскорбительно, используются в обществе и не имеют процесса перехода в прямое сопротивление. Примечательно, что издевательские прозвища, как правило, даются на иностранных языках и в конце концов становятся воспринятыми как шутка. Однако это имя

остается и через долгое поколение людей оно превращается в фамилию и топоним.

Доклад посвящен этому явлению, а все примеры взяты из сельской местности провинции Кесап.

Գիւղ՝ Գարատուրան

Գիւղ՝ Էքհզօլուգ

Գալստյան Հասմիկ Հենրիկի
ՀԱԻ, բ.գ.թ.

ՄԻԶԱՄԱՅՆՔԱՅԻՆ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ

ՊԱՏՃԱՌՆԵՐՆ ՈՒ ԴՐԱՆՑ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ

ԶԱՎԵՇՏԱԼԻ ՈՐԱԿՈՒՄՆԵՐԸ

(Շիրակի Վահրամաբերդ և Մարմաշեն գյուղերի օրինակով)

Հիմնաբառեր՝ Շիրակ, Մարմաշեն, Վահրամաբերդ, պիտակում, համայնքային խոռվություններ, զավեշտալի որակումներ:

Հարևանությամբ գտնվող բնակավայրերը հաճախ անհաշտ են լինում, և համայնքների միջև ծագած վեճերի հիմնական պատճառներից մեկը հողային տարածքների բաշխման ոչ ճիշտ քաղաքականությունն էր: Միջիամայնքային հակասությունների համար հիմք էր նաև բնակիչների՝ զանազան տեղերից եկվորներ լինելու հանգամանքը: Վերջիններս պիտակավորվում էին որպես թուրքահայեր կամ տաճկահայեր, խտրականություն էր դրվում գաղթականների և «եռլականների» միջև, որոնք զգալիորեն տարբերվում էին իրենց սովորություններով, կենցաղով ու նիստուկացով:

Շիրակի մարզի Մարմաշեն և Վահրամաբերդ գյուղերում այս երևույթն առկա է մինչև օրս՝ խնդիրների որոշակի որակական փոփոխություններով հանդերձ, չնայած, որ երկու գյուղերի բազմաթիվ ընտանիքներ կապված են բարեկամական սերտ կապերով: Վերոնշյալ երկու համայնքների բնակիչները չեն կարողանում իրենց մեջ «կիսել» հայկական մշակութային ժառանգության այնպիսի մի արժեք, ինչպիսին է Խ դարում կառուցված Մարմաշեն եկեղեցական համալիրը, և յուրաքանչյուր կողմն այն համարում է իր «սեփականությունը»: Զեկուցման մեջ ներկայացվում են այս խնդրին առնչվող մի շարք հարցեր, և փորձ է արվում գտնել ծագած հիմնախնդիրների դրդապատճառները:

Հարևան համայնքների անհաշտ կենցաղավարումն իր դրսերումն ունի բանահյուսության մեջ: Ազգագրական տարբեր շրջաններում առկա են միմյանց պիտակավորելու չափածո նմուշներ, որոնք զավեշտ պարունակող քառյակներ կամ երկտողեր են (որոշ դեպքերում զավեշտը վերափոխվում է վիրավորանքի): Զավեշտայի որակումներն ունեն իրական հիմքեր և արտահայտում են տվյալ համայնքի կենցաղն ու բնորոշ հատկանիշները:

Ձեկուցման համար հիմք են ծառայել հայ պարբերական մամուլում տեղ գտած հոդվածները XIX դարի երկրորդ կեսից մինչև XX դարի 40-ական թվականները և մեր գրառած դաշտային ազգագրական և բանահյուսական նյութերը:

THE CAUSES OF INTERCOMMUNAL CONFLICTS AND FUNNY NICKNAMES RELATED TO HIM

(On the example of the villages of Vahramaberd and Marmashen)

Keywords: Shirak, Vahramaberd, Marmashen, stigmatization, intercommunal conflicts, hilarious definitions

Neighboring settlements are often not reconciled, and one of the main causes of disputes between communities was the incorrect land distribution policy. The reason for intercommunal conflicts was also the fact that the residents were immigrants from different places. The latter were called Turko-Armenians or Tachka-Armenians, a distinction was made between emigrants and locals, who differed significantly in their customs and way of life.

In the villages of Vahramaberd and Marmashen of the Shirak region, this phenomenon is relevant to this day, with some qualitative changes in the problems, despite the fact that many families in both villages are connected by close family ties. Residents of the above-mentioned two communities cannot "share" among themselves such a valuable Armenian cultural heritage as the Marmashen church complex, built in the 10th century, and each side considers it as its "property". The report presents a number of issues related to this problem, and an attempt is made to find the causes of the problems.

The irreconcilable lifestyle of neighboring communities found its reflection in folklore. In various ethnographic regions, there are examples of verses to tag each other, which are quatrains or couplets containing humor (in some cases, humor is transformed into insults). Funny nicknames have a real basis and express the way of life and typical features of this community.

Articles in the Armenian periodical press from the second half of the 19th to the 40s of the 20th century and ethnographic and folkloric materials recorded by us served as the basis of the report.

Галстян Асмик Генриковна
ИАЭ, к.ф.н.

**ПРИЧИНЫ МЕЖОБЩИННЫХ КОНФЛИКТОВ И
СВЯЗАННЫЕ С НИМ ЗАБАВНЫЕ ПРОЗВИЩА
(На примере сел Ваграмаберд и Мармашен)**

Ключевые слова: Ширак, Ваграмаберд, Мармашен, стигматизация, межобщинные конфликты, забавные прозвища

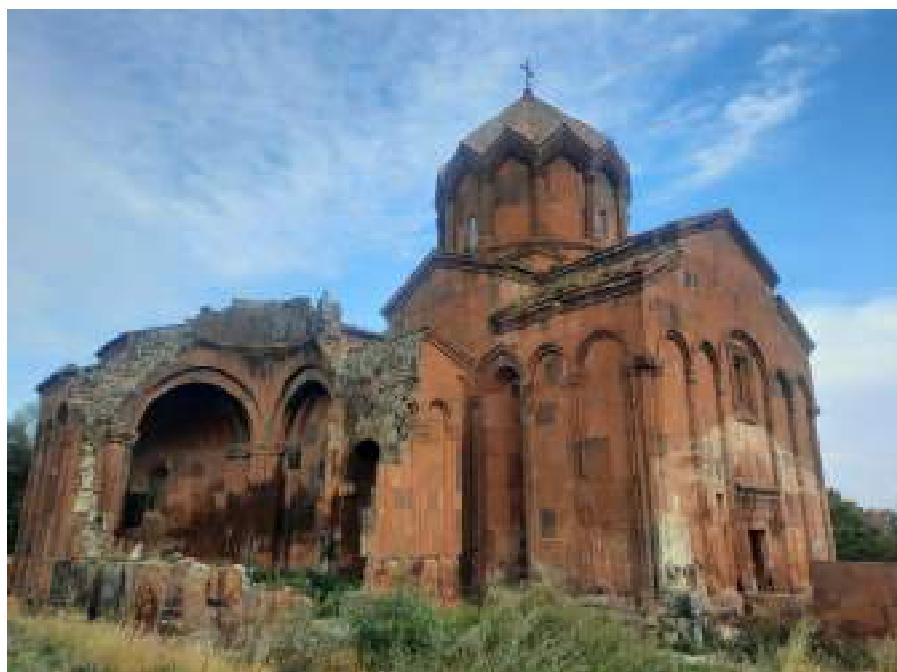
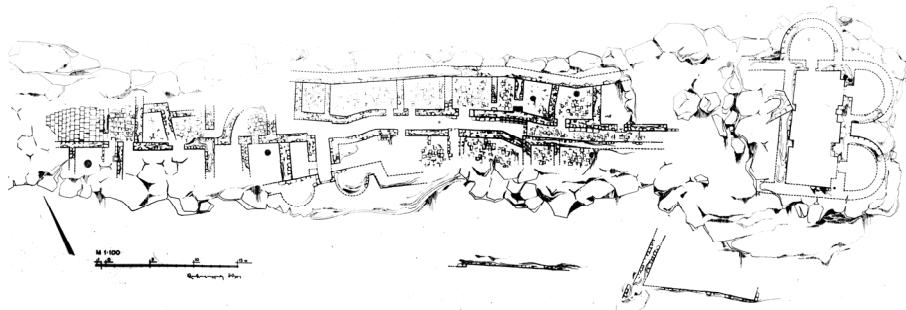
Соседние поселения часто враждуют, и одной из основных причин споров между общинами является неправильная политика распределения земли. Причиной межобщинных конфликтов стало также то, что жители были иммигрантами из разных мест. Последних называли тюрко-армянами или таджка-армянами, проводилось различие между эмигрантами и местными, которые существенно различались по своим обычаям, и образу жизни.

В селах Мармашен и Ваграмаберд Ширакской области это явление актуально и по сей день, с некоторыми качественными изменениями в проблемах, несмотря на то, что многие семьи в обоих селах связаны тесными родственными узами. Жители вышеупомянутых двух общин не могут «поделить» между собой такую ценность армянского культурного наследия, как церковный комплекс Мармашен, построенный в X веке, и каждая сторона рассматривает его как свою «собственность». В докладе представлен ряд вопросов, связанных с этой проблемой, и сделана попытка найти причины возникших проблем.

Непримиримый образ жизни соседних общин нашел свое отражение в фольклоре. В различных этнографических регионах имеются примеры стихов для навешивания ярлыков друг на друга, представляющие собой четверостишия или двустишия, содержащие юмор (в некоторых случаях юмор трансформируется в оскорб-

ление). Смешные прозвища имеют реальную основу и отражают образ жизни и типичные черты данного сообщества.

Основой доклада послужили статьи из армянской периодической прессы, опубликованные в период со второй половины XIX по 40-е годы XX века и зафиксированные нами этнографические и фольклорные материалы.

**Սարգսյան Արմեն Շավարշի
ՀԱԻ, բ.գ.դ.**

**ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՏԱՊԱՏՈՒՄՆԵՐԻ ԵՎ ՍՈՒՏԱՍԵԼՈՒԿՆԵՐԻ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՌԱՋԱՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ԿԱՊԸ
ԲԱՆԱՀՅՈՒԹՅԱՆ ՄՅՈՒՄ ՏԵՍԱԿՆԵՐԻ ՀԵՏ**

Հիմնաբառեր՝ երգիծական բանահյուսություն, ստապատում-սուտասելուկ, ազգային առանձնահատկություն, պատկերավորման միջոցներ, սյուժետային և անսյուժե կառուցվածք, հեքիաթի ժանր, ավանդություն, առած-ասացվածք:

Հայկական ստապատումները և սուտասելուկները այլ ժողովուրդների նմանատիպ բանահյուսական ստեղծագործություններից տարբերվում են մի շարք առանձնահատկություններով՝

ա. Շրջանառման աշխարհագրական ընդգրկվածությամբ (ավելի քան 50 տեղավայրեր) և թեմատիկ-փոփոխակային ընդհանրություններով։

բ. Բացի մեր լեզվի տարբեր շերտերի, նրա բարբառախոսվածքային տարաբնույթ կիրառություններից, հայկական ստապատում-սուտասելուկներն առանձնանում են նաև նյութի մատուցման զուտ ազգային պատկերավորման միջոցների կիրառությամբ։

գ. Ստապատում-սուտասելուկների հայկականությունն ու ազգային հատկանիշներն են հավաստում ոչ միայն դրանցից շատերի զուտ հայկական թեմաների առկայության պարագայում, այլև նույնիսկ այնպիսի թեմաների դեպքում, որոնք շրջանառվում են աշխարհի բազմաթիվ ժողովուրդների երգիծական բանարվեստի նմանատիպ ստեղծագործություններում։ Դրանց մեջ գործածվող հայոց բնաշխարհի կիմայական պայմանները, աշխարհագրական տեղակայություն, անձնանունները, պատմական դեպքերի և դեմքերի մատնանշումները, այդ միջավայրում նման անձանց հետ ասացողների և գործող անձանց հետ ունեցած փոխհարաբերությունները ևս

աներկրա հաստատում են ներկայացվող նյութի հայկական պատկանելությունը:

Ստապատում-սուտասելուկները սերտորեն կապված են բանահյուսության մի շարք տեսակների հետ: Այդ կապը ակնառու է հատկապես **հեքիաթի** ժանրի հետ, քանի որ թե՛ հեքիաթները, թե՛ ստապատումներն ու սուտասելուկներն անիրական՝ հորինովի, ճշմարտության հետ առնչություն չունեցող ժողովրդական բանարվեստի ստեղծագործություններ են:

Հեքիաթային տարարնույթ տարբերի առկայությունն է պատճառ հանդիսացել, որ ժողովրդական հեքիաթների ակադեմիական հրատարակության տպագրված 18 հատորներում տեղ գտնի նմանատիպ 13 նմուշ:

Ստապատում-սուտասելուկները առնչվում են նաև **առակի** հետ: Եզրապոյան «Պարծենկուտ հնգամարտիկը» առակի հենքի վրա է ստեղծվել Լոռու ստապատումներից մեկը, որտեղ պապի՝ հայկական և պարսկական հողերի ու մետրերի տարբերության «հիմնավորումը», թե «–Ե՞հ, բալի՞կ ջան, մեր ու նրանց հողը իո մին չի. Էստեղ տաք ա, էստեղ ցուրտ, մեր ու նրանց մետրերը իո մին չեն...», բնորոշում է տվյալ ստեղծագործության ստապատումային հատկանիշը:

Ստապատում-սուտասելուկները կապվում են նաև **ավանդությունների** հետ: Ամեն ազգի նշանավոր մարդու մեջ հայի արյուն, հայի հետքեր փնտրելու հայկական հիվանդությունը առիթ է հանդիսացել մի շարք ստուգաբանական սուտասելուկների և ստապատումների առաջացման: Դրանք հիմնականում տոհմերի, նշանավոր մարդկանց առնչվող հորինով՝ **կեղծ** ստուգաբանական ավանդագրույցներ են, որոնց օգնությամբ «ստուգաբանվում» են այս կամ այն տեղավայրի, տոհմի, անվան կամ ազգանվան առաջացման պատմությունը:

Մի շարք ժողովրդական իմաստախոսություններ՝ **առած-ասացվածքներ**, առաջացել են հեքիաթների, առակների, ստապատում-

ների, երբեմն էլ անեկդոտների խտացված վերջաբանային կառուց-ներից: Այսպես, արևմտահայոց մեջ շրջանառվող ստապատումից են առաջացել «*Սուպ խոսիլն ալ ճարպիկութիւն կ'ուզէ*» և «*Ոմանը անճարակաբար շիփակը սուսի կը վերածեն, իսկ ճարպիկները՝ սուսը իրաւ*» ասացվածքները: Կան նաև առածներ, որոնք ներկայանում են նաև իբրև խտացված այլաբանական *սկապագլերներ*:

Sargsyan Armen Sh.

IAE, Ph.D.

NATIONAL SPECIFICS OF ARMENIAN LIAR QUOTES AND LIAR SAYINGS AND RELATION TO OTHER TYPES OF FOLKLORE

Keywords: satirical folklore, fable, national specifics, means of representation, plot and non-plot structure, fairy tale genre, tradition, proverb.

Armenian liar quotes and liar sayings differ from folklore works of other peoples in the following features:

a) geographical scope of application (more than 50 settlements) and thematically variable communities.

b) in addition to the different layers of our language, the different types of its dialectological-colloquial applications, Armenian fables - liar quotes and sayings are also distinguished by the application of purely national representational means used for conveying the material.

c) The Armenian essence and national characteristics of liar quotes and sayings are evidenced not only by the presence of Armenian themes in many of them, but even in the case of such themes that find application in similar works of satirical folklore of many nations. The climatic conditions of Armenia used in them, toponyms, proper names, indications of historical events and persons,

relationships between storytellers and characters in this environment are also indisputable confirmation of the Armenian affiliation of the presented material.

Liar quotes and liar sayings are closely related to a number of folklore types. This relation is particularly evident with the fairy tale genre, since both fairy tales, liar quotes and liar sayings are unreal, fictional works of folk art that have nothing to do with the truth. The presence of various fairy-tale elements caused 13 similar samples to be available in 18 published volumes of the academic edition of folk fairy tales. Liar quotes and liar sayings are also related to the fable.

One of Lori's liar quotes was created on the basis of Aesop's fable "The Braggart Pentathlonist", where the grandfather's "justification" of the difference between Armenian and Persian lands and meters, stating - "Hey, my boy, our land and theirs are not the same – it is warm there and here it's cold, our meters and theirs are not the same for sure...", displays that this piece of folk work is of the liar quote type.

Liar quotes and liar sayings are also associated with legends. The Armenian "sickness" of searching for Armenian blood and traces of Armenians in famous people of every nation has given rise to a number of etymological lies and fabrications. They are mostly fabricated, false etymological legendary talks related to dynasties, to famous people, with the help of which the history of emergence of this or that place, dynasty, name or surname is "etymologically analyzed".

A number of folk wisdoms, proverbs and sayings, are derived from the condensed epilogue structures of fairy tales, fables, liar quotes, and sometimes anecdotes. Thus, the sayings "Lying also requires agility" and "Some clumsily turn the truth into a lie, while the agile ones turn the lie into truth" have been derived from the sayings used among Western Armenians. There are also proverbs that appear as condensed allegorical false stories.

Саркисян Армен Шаваршович

ИАЭ, д.ф.н.

НАЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ АРМЯНСКИХ НЕБЫЛИЦ И ПОБАСЕНОК И ИХ СВЯЗЬ С ДРУГИМИ ВИДАМИ ФОЛЬКЛОРА

Ключевые слова: сатирический фольклор, небылицы, национальная особенность, средства создания образов, сюжетная и бессюжетная структура, жанр сказки, легенда, пословицы-поговорки.

Армянские небылицы и побасенки отличаются от подобных фольклорных произведений других народов рядом особенностей:

а) географическим охватом применения (более 50 поселений) и тематико-изменчивыми общностями.

б) помимо разных слоёв нашего языка, разного рода его диалектологическо-разговорных применений, армянские небылицы-побасенки отличаются также способами применения чисто национального изображения подачи материала.

в) об армянской сущности и национальных особенностях небылиц-побасенок свидетельствует не только наличие во многих из них армянских тем, но даже в случае с такими темами, которые находят применение в схожих произведениях сатирического фольклора многих народов. Используемые в них природные проявления Армении, топонимы, собственные имена, указания исторических событий и лиц, взаимоотношения между сказителями и действующими лицами в этой среде также являются бесспорным подтверждением армянской принадлежности представленного материала.

Небылицы-побасенки тесно связаны с рядом фольклорных видов. Эта связь особенно очевидна с жанром сказки, поскольку как сказки, так и небылицы являются выдуманными произведениями народного искусства, не имеющими отношения к действительности.

Наличие разнородных сказочных элементов явилось причиной того, что в опубликованных восемнадцати томах академического издания народных сказок имелось тринацать подобных образцов.

Небылицы-побасенки имеют отношение также к басне. На основе басни Эзопа «Хвастливый пятиборец» была создана одна из лорийских небылиц, в которой «обоснование» дедом разницы между армянскими и персидскими землями – «Эх, детка, наши земли и их земли не одно и то же, там тепло, здесь – холодно, наши метры и их метры – не то же самое» – характеризует вымышленное свойство данного произведения.

Небылицы-побасенки связаны с легендами. Армянская «болезнь» – находить армянскую кровь, армянские следы в каждом выдающемся человеке другой нации послужило поводом для возникновения ряда этимологических небылиц и прибауток. Это в основном вымышленные (недостоверные) этимологические сказания, относящиеся к династиям, выдающимся людям, с помощью которых «этимологизируются» истории происхождения того или иного поселения, династии, имени или фамилии.

Некоторые из народных мудростей – пословицы-поговорки, произошли от насыщенных заключительных структур сказок, басен, небылиц, а иногда – анекдотов. Так, от распространённой в западноармянской небылице произошли следующие поговорки: «Враньё тоже требует проворства» и «Некоторые беспомощно правду выдают за ложь, а ловкие – ложь за правду».

При этом есть пословицы, которые бывают представлены также в качестве иносказательных вымышленных образов.

Դաբաղյան Արտակ Արտաշի
ՀԱԻ, պ.գ.թ.

**ԱԶԳԱՅԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՄՏԱՎՈՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԲՆՈՒՅԹԸ ՄՈՏ ԱՊԱԳԱՅՈՒՄ**

Հիմնաբառեր՝ ազգայնականություն, մտավորականություն, էթնիկություն, հումանիտար, ձևափոխություն, տեսություն:

Ձեկուցման հիմնական հարցադրումն է՝ ինչպես կփոխվեն ազգայնականությունն ու մտավորականությունը առաջիկա հետնորդություն (պոստմոդեռն) տասնամյակներին: Ազգայնականության և մտավորականության զուգադրումն այստեղ ամենսին ծուղակ չէ, այլ հավանական պատասխան՝ թեկուզն Միրուսավ Հրոիսի՝ արևելաեվրոպական փոքր ազգերի տեսության C – երրորդ փուլին հաջորդող զարգացման իմաստով: Ազգայնականության և մտավորականության զարգացումը, եվրոպական Լուսավորության դարաշրջանից սկսած, ոչ միայն ժամանակագրորեն համընկնում էր արդյունաբերական դարաշրջանին, կապիտալիզմի զարգացմանը և այլն, ոչ միայն այդ զարգացման անբաժանելի մասն էր, այլև նրանց փոխադարձ կապի հետևանքը: Սա ասվում է առանց չարության, ընդումենն ընդգծելով գործընթացի պայմանավորվածությունը գիտության զարգացմամբ:

1980-ական թվականների վրա կենտրոնանալով, երբ գիտության մեջ, Մաքս Վեբերից սկսված ազգայնականության տեսության ռահվիրաների (Է. Գելներ, Բ. Անդերսոն և այլոք) գործերի միջոցով ամրապնդվում էր ազգային ինքնության կամ ընտրականության սկզբունքը (առաջ է մղվում մինչ այժմ), «ազգերի» համակեցության հիմնական, ոչ մոդեռնիստական մոտեցումները նաև հանգեցին, սահմանափակվելով էթնոսիմվոլյուստական դիմադրության կղզյակներով (Է. Հոբսբաում, Ա. Սմիթ և այլք): Մինչդեռ թե՛ այդ նահանջը, թե՛ դիմադրությունը և կանխատեսելի գիտական

Վերածննդի նոր շրջափուլը խիստ առումով նոյնպիսի պատմական գործընթաց են, որում ազգայնականության և մտավորականության, կամ դրանց հոմանիշների կապը շարունակվելու է: Ժամանակակից փոլում հատկապես ուշագրավ են «կապիտալիստական էթնիկությանը» գուգահեռ, մինչ նոր և նորագոյն էթնիկությունների, գլխավորապես՝ միջնադարյան էթնիկության ուսումնասիրության ուղղությամբ ջանքերը: Որպես տեսական հիմք, նորից ստիպված կլինենք ընդունել արիմորդիալիզմը, ավելի ճիշտ անցյալ տասնամյակներին մշակված վերլուծական հասկացությունները, էթնիկ միավորների մասին պատկերացումները և այլն:

Առաջիկա տասնամյակներում մեծ է հավանականությունը, որ էթնիկության ուսումնասիրությունների վրա կազդեն թե՛ նոր տեղեկատվական միջոցները, որոնց մեծ ծավալները ենթադրում են ուսումնասիրության եղանակների փոփոխություն, թե՛ «միջին դասի» շարունակվող ծևափոխությունը, որն առայժմ ընկալվում է որպես այդ դասի «կրճատում»: Վերջին հանգամանքը, որ ներառում է հումանիտար մտավորականության և կառավարող դասի սերտաճումը, հեռանկարում կազմելու է XXI դարի ազգայնականության բովանդակության գգալի մասը: Ընդ որում, եթե հումանիտար գիտությունը չհայտնաբերի ներսում առաջացած հակընդդեմ ուղղությունների, յուրայինների և «օտարների» հաշտեցման, պարբերական պողիտիվիստական բռնկումների տեղափոխություն կրթական ոլորտ, չի բացառվում հումանիտար մտքի կրոնականացումը:

A FUTUROLOGICAL SPECULATION ABOUT THE FUTURE OF NATIONALISM AND INTELLECTUALS

Keywords: nationalism, intelligentsia, ethnicity, humanitarian, modification, theory.

The main question of the report is how nationalism and intellectuals will change in the coming decades of postmodernity. The coupling of nationalism and intelligentsia here is not a trap at all, but a possible answer, at least within the framework of the theory of development of nationalism among the small Eastern European nations, proposed by M. Hroch - in terms of the stage to follow the "C" (third) phase in his classification. Since the European Enlightenment, the development of nationalism and the intelligentsia not only coincided chronologically with the industrial age, the development of capitalism, etc., it was not only an integral part of this development, but also a consequence of their mutual connectedness. In other words, nationalism is an "invention" of intellectuals, without gloating, it is simply a consequence of the development of science.

If we focus on the 1980s, when in science, through the books of the pioneers of the theory of nationalism, starting with Max Weber (E. Gellner, B. Anderson, etc.), the hitherto propagated principle of national identity or voluntary-obligatory choice, one can notice how the previously retreating main (primordial) theories and concepts, which were positively explaining coexistence of "nations" for long times, are now grouped into an archipelago of non-modernist approaches of the ethno-symbolist Resistance (E. Hobsbawm, A. Smith, etc.). But this retreat and resistance, and a new round of predictable scientific revival represent, strictly speaking, often a historical process in which the connectedness of "nationalism" and "intelligentsia", or their synonyms, will continue. At the present stage, along with efforts to study

“capitalist ethnicity”, parallel forms of modern and late modern ethnicity (ethnicity as enterprise, “homo sovieticus”, “subaltern ethnicity”, etc), as well as, and especially, efforts to investigate the earlier historical forms, for example, medieval ethnicity, deserve special attention.

It is likely that in the coming decades, ethnic studies, and ethnography in general, will be greatly influenced by new media and information technologies, and the large volume of data will imply great changes in research methods. At the same time, the ongoing transformation of the “middle class,” which is currently perceived as “shrinking,” will lead to a convergence of the positions of the humanitarian intelligentsia and the ruling class, and will ultimately constitute a significant part of the content of nationalism of the 21st century. Moreover, if the humanities do not discover the reasons for the contradictory trends within themselves, the reconciliation of one’s own and the “alien”, and does not transfer periodic positivist outbursts into the educational sphere, clericalization of humanitarian thought is not excluded.

Дабаян Артак Арташевич
ИАЭ, к.и.н.

ПОПЫТКА ПРОНИКНОВЕНИЯ В БЛИЖАЙШЕЕ БУДУЩЕЕ НАЦИОНАЛИЗМА И ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ

Ключевые слова: национализм, интеллигенция, этничность, гуманитарный, видоизменение, теория.

Главный вопрос доклада заключается в том, как изменятся национализм и интеллектуалы в ближайшие десятилетия постmodерна. Сочетание национализма и интеллектуализма здесь вовсе не ловушка, а возможный ответ – хотя бы в рамках теории развития национализма малых восточноевропейских народов, предложенной М. Хрохом – в плане следующего после С (третьего) этапа в его классификации. Со времен европейского Просвещения развитие национализма и интеллигенции не только совпадало хронологически с индустриальной эпохой, развитием капитализма и т. д., было не только

составной частью этого развития, но и следствием их взаимной связи. Иначе говоря, национализм – это «изобретение» интеллектуалов, без злорадства, это просто следствие развития наук.

Если сфокусироваться на 1980-ых годах, когда в науке посредством книг пионеров теории национализма, начиная с Макса Вебера (Э. Геллнер, Б. Андерсон, Э. Хобсбаум и др.), укреплялся пропагандируемый до сих пор принцип национальной идентичности или добровольно-обязательного выбора), можно заметить, как упорно отступали прежде главные (примордиальные) теории и понятия, позитивно объясняющие сосуществование «наций», постепенно скучиваясь в архипелаг немодернистских подходов этносимволистского сопротивления (Э. Хобсбаум, А. Смит и др.). А ведь и это отступление и сопротивление, и новый виток предсказуемого научного возрождения представляют собой, строго говоря, часть исторического процесса, в котором связь «национализма» и «интеллигенции», или их синонимов продолжается. На современном этапе, наряду с «капиталистической этничностью», особого внимания заслуживают усилия по изучению параллельных ей форм новой и новейшей этничности («этничность как предприятие», *«homo sovieticus»*, «постколониальные этничности»), а также усилия по направлению более ранних форм, например, средневековой этничности.

Велика вероятность, что в ближайшие десятилетия на этнические исследования и на этнографию в целом будут сильно влиять новые медиа и ИТ, а большой объем данных будет предполагать изменение методов исследования. Одновременно, продолжающаяся трансформация «среднего класса», которая в настоящее время воспринимается как «сокращение», приведет к сближению позиций гуманитарной интеллигенции и правящего класса и в итоге составит значительную часть содержания национализма XXI века. Более того, если гуманитарная наука не обнаружит причины противоречивых направлений внутри себя, примирения своего и «чужого», не будет переносить периодические позитivistские вспышки в образовательную сферу, не исключена клерикализация гуманитарной мысли.

ԱՄԲԵՐԴԱՁՈՐԻ ԶՐԱՆՑՔԸ

Հիմնաբառեր՝ Արագած, Ամբերդ, Չրանցք, Դարավանդ, զառիվայր լանջ, ձոր:

Արագած լեռը համարվում է Հայաստանի ջրային պաշարների կուտակման կարևոր ավագաններից մեկը: Ըստ Ատրապետի՝ Թյուրակնյան լեռների, Մշո դաշտի, Արագածի, Մանազկերտի, Վասպուրականի և մի շարք այլ շրջանների ջրաբաշխական համակարգերը միանման են: Արագածի արևելյան ու հարավային լանջերի ստորոտներում ժամանակին արծանագրվել է ութ ջրհավաք համակարգ, որոնք ունեն բազմաթիվ լճակներ, ինչպես նաև՝ գլխավոր ու երկրորդական ջրանցքներ:

Ամբերդաձորում, որն Արագածի ամենամեծ կիրճն է, պահպանվել են ջրանցքի հետքեր: Այն սկիզբ է առնում Կարմիր սար բարձունքի արևելյան ստորոտներից՝ Ամբերդ գետի ակունքների մոտակայքից: Ունի 12 ջրատար, որոնցից 11-ը անցնում են Ամբերդաձորի արևմտյան փեշով, իսկ մեկը՝ արևելյանով: Տեղացիները այս ջրանցքը անվանում են 12 բանդեր կամ 12 առուներ: Դրա առաջին սխեմատիկ քարտեզը կազմել է Ալեքսանդր Խանայանը և հրատարակել 1886 թ.: Ավելի ուշ՝ Գրիգոր Ղափանցյանը կազմել է ջրանցքի գծագիրը, իսկ Աշխարհբեկ Քալանթարի կազմած ավելի համակարգային քարտեզում այն համապատասխանում է VI ջրհավաքին պատկանող թիվ 9 ջրանցքին:

Ջրատարերը, կառուցված լինելով զարիվայր լանջին, նմանվում են դարավանդների: Ա. Քալանթարը այսպես է բնութագրում դրանք. «Գեղեցիկ է Ամբերդի ծորը, որի լանջով դեռ այսօր էլ մեկը մյուսի թիկունքն ելած 12 ջրանցքներ են ընթանում առաջ դեպի ներքևի գյուղերը»: Մանրամասն տեղազննությունից պարզվում է,

որ 12 ջրատար առուները ընթանում են մոտավորապես զուգահեռ: Դրանք կառուցելու համար նախ հարթեցրել են լանջը և բացելով որոշակի ճանապարհ՝ ներքևի եզրը ամրացրել քարե հենարթմբերով: Լանջերի գոգավորությունները հարթեցված են մինչև 2-3 մ բարձրության, առանց շաղախի ամուր հենապատերով: Մոտ 8 կմ երկարություն ունեցող ջրանցքի տարբեր հատվածներում առկա են փլուզված հենապատերի հետքեր՝ քարակույտերի ձևով:

THE CANAL OF THE AMBERD GORGE

Keywords: Aragats, Amberd, canal, terrace, steep slope, gorge.

Mount Aragats is considered one of the important water sources of Armenia. According to Atrpet, the water distribution systems in the Byuraknyan Mountains, Mush Valley, Aragats, Manazkert, Vaspurakan and several other areas are the same. At the foot of the eastern and southern slopes of Aragats, eight drainage systems have been recorded, with many ponds, as well as main and secondary canals.

In the Amberg Gorge, the largest canyon of Aragats, traces of the canal have been preserved. That begins in the eastern foothills of the Karmir Sar, near the headwaters of the Amberg River. It has 12 streams, 11 of which pass through the western edge of the Amberg Gorge, and one through the eastern edge. Locals call this channel *12 dams or 12 streams*. Its first schematic map was compiled by Alexander Khanaghyan and published in 1886. Later, Grigor Ghapantsyan made a drawing of the canal. In the more systematic map of Ashkharbek Kalantar, this canal was numbered as No. 9, belonging to the VI catchment. The streams are built on a steep slope and look like terraces. A. Kalantar describes them in the following way: "The Amberg Gorge is beautiful, to this day there are 12 canals that go along the slope, climbing each other's backs, and leading down to the villages." A detailed survey shows that 12 aquiferous streams flow approximately parallel to each other. In order to build these water lines, the slope was first leveled, opening a certain road, and the lower edge was strengthened with stone props. The concavities of the slopes were leveled with strong retaining walls up to 2-3 m high without the use of mortar. In different sections of the canal, about 8 km long, traces of collapsed retaining walls in the form of piles of stones have been preserved.

Габриелян Рафик Горович

ИАЭ

КАНАЛ АМБЕРДСКОГО УЩЕЛЬЯ

Ключевые слова: Арагац, Амберд, канал, терраса, крутой склон, ущелье.

Гора Арагац считается одним из важнейших водных источников Армении. По словам Атрпета, системы водораспределения в Бюракнянских горах, Мушской долине, Арагаце, Маназкерте, Вастуракане и ряде других районов одинаковы. У подножия восточного и южного склонов Арагаца зафиксировано восемь водосборных систем, имеющих множество прудов, а также магистральных и второстепенных каналов.

В Амбердском ущелье, крупнейшем каньоне Арагаца, сохранились следы канала, который берет свое начало у восточных предгорий Кармир-сар, недалеко от истоков реки Амберд. Он имеет 12 ручьев, 11 из которых проходят через западную окраину Амбердского ущелья, а один через восточную окраину. Местные жители называют этот канал *12 запрудами* или *12 ручьями*. Его первая схематическая карта была составлена Александром Ханагяном и опубликована в 1886 году. Позднее Григор Капанцян подготовил чертеж канала. В более систематической карте Ашхарбека Калантара, этот канал был обозначен как № 9, принадлежащий VI водосбору.

Водоводы построены на крутом склоне и выглядят как террасы. А. Калантар описывает их следующим образом. «Ущелье Амберда прекрасно, 12 каналов идут один за другим по склону и спускаются к деревням внизу». Детальное изучение показывает, что 12 водоносных ручьев протекают примерно параллельно друг другу. Для постройки водоводов неровности рельефа склона

сначала выравнивали, расчищая путь, а нижний край укрепляли каменными опорами. Котловины нивелировали прочными подпорными стенами высотой до 2-3 м без применения строительного раствора. На разных участках канала длиной около 8 км сохранились следы обрушившихся подпорных стен в виде груд камней.

ԵՂԱՆԱԿԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՄԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀՆԱՐՆԵՐԸ ԼՈՌԻՌՈՒՄ

Հիմնաբառեր՝ Եղանակ, կանխատեսում, երկարաժամկետ, կարճաժամկետ, հնարներ, կենդանիներ, բույսեր, երկնային մարմիններ:

Եղանակի փոփոխությունները մշտապես եղել են մարդկանց ուշադրության կենտրոնում: Եղանակային բարենպաստ պայմանները առաջնային դեր ունեն տնտեսական աշխատանքների իրականացման համար, որն էլ մարդկության գոյության նախապայմաններից է, ըստ այդմ, Եղանակի կանխատեսումները պայմանավորված են բազմադարյան տնտեսական զբաղմունքներով:

Ձեկուցման նպատակն է վեր հանել Եղանակի կանխատեսման՝ լրուցիներին բնորոշ միջոցները, դրանց պահպանվածությունը մեր օրերում: Փորձ ենք արել համակարգել հրապարակի վրա եղած նյութերը՝ դրանք համարելով մեր հավաքած դաշտային նյութերի հետ, դասակարգել մինչ օրս կիրառվող ժողովրդական հնարներն ըստ երկարաժամկետ և կարճաժամկետ, ինչպես նաև կենդանիների, բույսերի, երկնային մարմինների և այլ միջոցներով կանխատեսման Եղանակները, պարզել դրանց հավաստիության հիմքերը: Համեմատականներ ենք անցկացրել հայոց այլ տարածաշրջաններում ընդունված կանխատեսման միջոցների հետ, հնարավորինս բացահայտել համահայկական ընդհանրություններն ու լրուցիներին հատուկ առանձնահատկությունները:

Թեմայի արդիականությունը. Լրացնել այն բացը, որ առկա է հայ ազգագրության մեջ: Բացի կցկոտուր վկայություններից, դեռևս չունենք թեմային վերաբերող համապարփակ գիտական ուսումնասիրություն: Եղանակային կանխատեսման ժողովրդական հնարնե-

ոի կրողների մեծագույն մասը միջինից բարձր տարիք ունեցողներն են, ըստ այդմ, կա դրանց մոռացման վտանգ:

ԶԵԿՈՒԾՄԱՆ ՆՈՐՈՎՅԹԸ. Աշխատանքի հենքը կազմում են դաշտային ազգագրական նյութերը՝ հավաքված Լոռու մարզում, ինչպես նաև ազգագրական գրականությունում և արխիվային նյութերում առկա եղանակային կանխատեսման հնարները:

Աշխատանքի կիրառական նշանակությունը. Եղանակի կանխատեսման միջոցների նկատմամբ վստահության ապացուցքը դրանց կիրառումն է նաև մեր օրերում, որն, անշուշտ, պայմանավորված է նաև դրանց մի մասի գիտականորեն հիմնավորված լինելով:

Հիմնվելով եղանակի ժողովրդական կանխատեսման վերաբերյալ մեր հավաքած և առկա նյութերի համադրման ու համեմատության վրա՝ հանգել ենք հետևյալ եզրակացություններին.

Լորիում եղանակի կանխատեսման հիմնական միջոց են կենդանիների վարքային փոփոխությունները, նրանց տարատեսակ ծայնարկումները: Ընդունված են նաև բուսերի, երկնային մարմինների, մարոկանց օրգանիզմում կատարվող փոփոխությունների միջոցով կանխատեսումները:

Չնայած մեր օրերում եղանակի կանխատեսումները հիմնվում են գիտական մեծ փորձի վրա, սակայն ժողովուրդն իր, մասնավորապես, տնտեսական գործունեությունը կազմակերպելիս այսօր էլ վստահում և հետևում է կանխատեսման ավանդական միջոցներին, որոնք հիմնված են դարերի ընթացքում ձևավորված փորձի և հմտությունների վրա:

THE WEATHER FORECASTING IN LORI

Keywords: weather, forecast, long term, short term, tricks, animals, plants, celestial bodies.

Climate change has always been the focus of people's attention. Favorable weather conditions have a primary role for the implementation of economic activities, which is one of the prerequisites for the existence of mankind, accordingly, weather forecasts are conditioned by centuries-old economic activities.

The purpose of the report is to highlight the means of weather forecasting typical of the people of Lori region, as well as their existence and use even today. The tasks of the report are to systematize the materials on the sight, compare them with the field materials we collected, classify the folk tricks used to this day according to long and short term, as well as the prediction with animals, plants, celestial bodies and other instruments to find out the basis of their reliability, compare with the forecasting methods used in other Armenian regions, to show as far as possible the pan-Armenian common features and the peculiarities of the population of Lori.

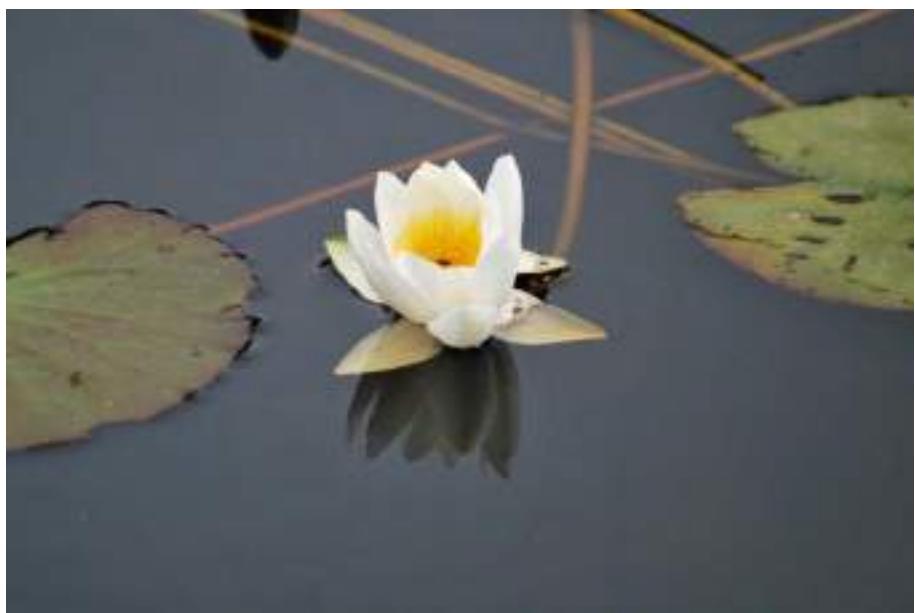
The relevance of the report is determined by the following factors: there is no comprehensive scientific study on this topic in the ethnographic literature. Most bearers of folk weather forecasting skills are above the average age, so there is a risk of forgetting them.

The **novelty** of the report is that, although the basis of the work is the field ethnographic materials collected by us, we tried to find and bring together as much as possible even the smallest mention about the weather forecasting techniques available in the ethnographic literature and archival materials.

Practical significance of the work. The proof of confidence in weather forecasting tools is their use even today, which is certainly due to the fact that some of them are scientifically based.

Based on a generalization and comparison of the weather forecasting materials we collected with the materials available in the literature and archival documents, we came to the following conclusions: behavioral changes in animals and their various vocalizations were and are the primary means of weather prediction in Lori. Predictions with changes in plants, celestial bodies, and the human body are also accepted.

Although today's weather forecasts are based on great scientific experience, people still trust and follow traditional forecasting methods in organizing their economic activities, based on experience and skills developed over the centuries.

НАРОДНОЕ ПРОГНОЗИРОВАНИЕ ПОГОДЫ В ЛОРИ

Ключевые слова: погода, прогноз, долгосрочный, краткосрочный, способы, животные, растения, небесные тела.

Изменение климата всегда находилось в центре внимания людей. Благоприятные погодные условия играют первостепенную роль для осуществления хозяйственной деятельности, которая является одним из необходимых условий существования человечества, соответственно, прогнозы погоды обусловлены многовековой хозяйственной деятельностью.

Цель доклада - выявить народные навыки и средства прогнозирования погоды, а также их существование и использование сегодня среди армян в области Лори.

Задачи доклада – систематизировать имеющиеся материалы, сравнить их с собранными нами полевыми материалами, классифицировать используемые до сих пор народные приемы на долгосрочные и краткосрочные, а также на предсказания с помощью животных, растений, небесных тел и других средств, выяснить основы их достоверности, сравнить с навыками прогнозирования, применяемыми в других регионах Армении, по возможности показать общеармянские черты и региональные особенности, характерные для армян Лори.

Актуальность доклада определяется следующими факторами: в этнографической литературе отсутствует комплексное научное исследование по данной теме. Большинство носителей народных навыков прогнозирования погоды находятся в возрасте старше среднего, поэтому существует риск их забвения.

Новизна доклада заключается в том, что, хотя основу работы составляют собранные нами полевые этнографические материалы, мы постарались найти и свести воедино даже малейшие упоминания о теме в этнографической литературе и в архивных материалах.

Практическое значение работы: доказательством доверия к народным способам прогнозирования погоды является их использование по сей день, что, безусловно, связано с тем, что некоторые из них научно обоснованы.

На основе обобщения и сравнения собранных нами материалов прогнозирования погоды с материалами, имеющимися в литературе и архивных документах, пришли к следующим выводам: поведенческие изменения животных и их различные вокализации были и остаются основным средством предсказания погоды в Лори. Также принимаются предсказания по изменениям в растениях, небесных телах и человеческом организме.

Несмотря на то, что современный прогноз погоды основан на большом научном опыте, люди, при организации своей хозяйственной деятельности, по-прежнему доверяют и следуют традиционным методам прогнозирования, основанным на опыте и навыках, выработанными веками.

Կանեցյան Ամինիա Գուրգենի
ՀԱԻ, ՃՇՀԱՀ, պ.գ.թ.

**ՀՆՁԱՆԸ ՈՐՊԵՍ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՌՈՒՅՑ ՀԻՆ
ԵՎ ՄԻՋՆԱԴՐՅԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ**

Հիմնաբառեր՝ հնձան, գինի, ճարտարապետություն, մշակույթ, թեյշեբախնի, Գառնի:

Հնձանը, որպես հայկական մշակույթին բնորոշ ճարտարապետական կառույց, բավականաչափ լավ ուսումնասիրված է հայ մասնագետների կողմից: Հայ ժողովրդի տնտեսական մշակույթին ու կենցաղին նվիրված տարբեր մենագրություններում ու առանձին հոդվածներում հիշատակություններ կան խաղողի մշակության, քերքի վերամշակման, նաև գինու ստացման ժողովրդական եղանակների ու միջոցների վերաբերյալ: Հայկական գինու և դրա արտադրության մասին բազմաթիվ հնագիտական և ազգագրական վկայություններ կան, որոնցից հնագույնը վերաբերում է Արենի-1 քարանձավի հնձանին: Գինու արտադրությունը մեծ ծավալների հասավ հատկապես ուրարտական ժամանակաշրջանում: Ավանդույթը շարունակվեց նաև հելլենիստական դարաշրջանում, վաղ միջնադարում և հետագա դարերում:

Դեռևս ուրարտական սեպագիր արձանագրություններում բազմաթիվ հիշատակություններ կան խաղողի այգիներ հիմնելու և գինու վերաբերյալ: Ուրարտական թեյշեբախնի քաղաքի պեղումների ժամանակ հայտնաբերվեցին հարյուրավոր կարասներ վկայուած են կենտրոնացված, պետական հզոր արտադրության մասին: Գինու այդ հսկայական քանակությունն արտադրելու համար հարկավոր էր ունենալ համապատասխան հզորության արտադրական կառույցներ՝ հնձաններ:

Սույն աշխատանքում փորձ է արվում ցույց տալ ինչպես գինու արտադրության, այնպես էլ հնձանների ճարտարապետական

Իորիինվածքի զարգացման ընթացքը: Ակնհայտ է, որ զարգացման արդյունքում պետք է ի հայտ գային ինչպես ճարտարապետական, շինարվեստի, այդպես էլ գինու արտադրության տեխնոլոգիական նոր եղանակներ, կապված աշխարհագրական միջավայրի, կլիմայի, խաղողի տեսակների և այլ հանգամանքների հետ: Տարբեր աղբյուրների վկայությամբ, Հայաստանում մշակվել է 150–200 տեսակ խաղող, որոնց վերամշակման եղանակները որոշակի տարբերություններ էին ենթադրում:

Ելլենիստական շրջանին վերաբերող հնձաններ են հայտնաբերվել Գառնի ամրոցի պեղումների ժամանակ, որոնցից մեկը գտնվում էր մոնումենտալ շինություններից մեկի՝ պալատական շենքի առաջին հարկում, որը թվագրվում է մ.թ. III դարով:

Գառնիում ավանդույթը շարունակվել է հետագա դարերում ևս. 2001 թ. գյուղի տարածքում, բնակելի տան բակում, մեր պեղումներով հայտնաբերվեցին XIV–XV դդ. հնձաններ, որոնք վկայում են, որ խաղողագործությունն ու գինու արտադրությունը նշված դարերում ևս կարևոր տեղ են գրավել հայ ժողովրդի կենսապահովման մշակույթում:

WINEPRESS AS AN ARCHITECTURAL STRUCTURE IN ANCIENT AND MEDIEVAL ARMENIA

Keywords: winepress, wine, architecture, culture, Teyshabaini, Garni.

The winepress, as a typical architectural structure for Armenian culture, has been well studied by Armenian specialists. In various monographs and individual articles, there are references to growing grapes, processing crops, folk ways of making wine. There is a lot of archaeological and ethnographic evidence about Armenian wine and its production, of which the oldest dates back to a winepress discovered by excavations in the Areni-1 cave.

During the Urartian period, wine production reached large volumes. This tradition continued into the Hellenistic period and into the Early and Advanced Middle Ages until the 15th century.

In Urartian cuneiform inscriptions there are many references to the creation of vineyards and winemaking. During excavations of the Urartian city of Teishebaini, a wine cellar with hundreds of wine karases was discovered, indicating centralized, powerful state production. In order to produce such a huge amount of wine, it was necessary to have production structures of appropriate capacity - presses.

The work explores the development of architectural compositions, the layout of the winery structure and methods of wine production throughout the centuries-old Armenian history, and what changes they have undergone. New architectural construction and technological solutions related to wine production, determined by the geographical environment, climate, grape varieties and other circumstances, have been identified. According to various sources, about 150-200

grape varieties were grown in Armenia, the processing methods of which suggest certain differences.

During the excavations of Garni fortress, wine presses dating back to the Hellenistic period were uncovered, one of which was located on the ground floor of one of the monumental buildings - a palace building dating back to the 3rd century AD. The Garni tradition continued in subsequent centuries. In 2001, on the territory of the village, in the courtyard of a residential building, during our excavations, a winepress was discovered, which indicates that winemaking in the 14th-15th centuries also occupied an important place in the economic culture of the Armenian people. The constant use of wine presses on the territory of Armenia did not change their practical principles, despite the fact that their architectural complexes were partially changed depending on the location of the vineyards.

Канецян Аминия Гургеновна
ИАЭ, НУАСА, к.и.н.

ДАВИЛЬНЯ КАК АРХИТЕКТУРНОЕ СООРУЖЕНИЕ В ДРЕВНЕЙ И СРЕДНЕВЕКОВОЙ АРМЕНИИ

Ключевые слова: давильня, вино, архитектура, культура, Тейшебаини, Гарни.

Давильня, как типичное для армянской культуры архитектурное сооружение, хорошо изучена армянскими исследователями. В различных монографиях и отдельных статьях, посвященных бытовой производственной культуре и образу жизни армянского народа, встречаются упоминания о культивации винограда, обработке урожая и народных способах производства вина. Об армянском вине и его производстве имеется множество археологических и этнографических свидетельств, самое раннее из которых относится к давильне, обнаруженной раскопками в пещере Арени-1.

В урартский период производство вина достигло больших объемов. Эта традиция продолжалась и в эллинистическую эпоху, а также в раннем и развитом средневековье до XV века.

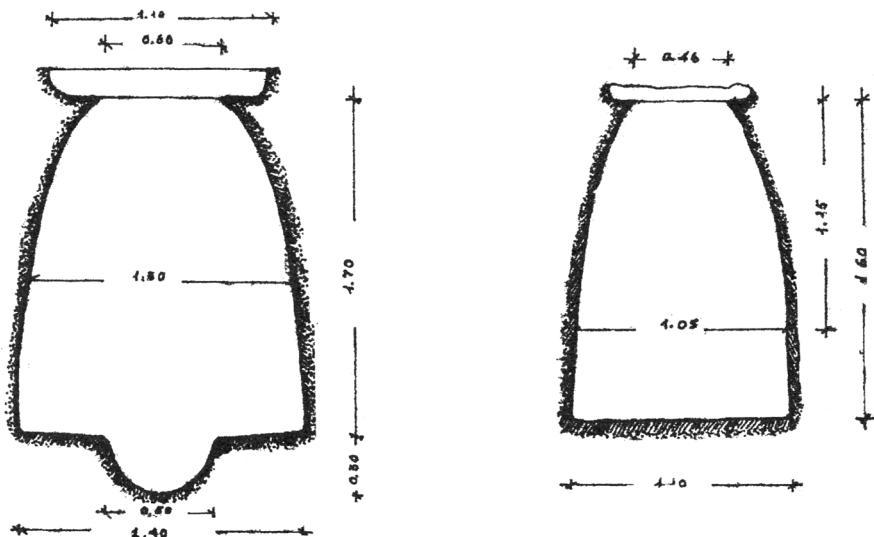
В урартских клинописных надписях встречается много упоминаний о создании виноградников и виноделия. При раскопках урартского города Тейшебаини были раскопаны кладовые с сотнями винных карабов, свидетельствующих о централизованном, мощном государственном производстве. Для того чтобы производить такое огромное количество вина, необходимо было иметь производственные структуры соответствующей мощности – давильни.

В работе исследованы вопросы развития архитектурных композиций планировки сооружения винодельни и способы производства вина на протяжении многовековой армянской истории и какие изменения они претерпели. Выявлены новые архитектурные, стро-

ительные и технологические решения, связанные с производством вина, обусловленные географической средой, климатом, сортами винограда и другими обстоятельствами. По разным данным, в Армении выращивали около 150-200 сортов винограда, способы обработки которых предполагали определенные различия.

При раскопках крепости Гарни были обнаружены давильни вина, относящиеся к эллинистическому периоду, одна из которых находилась на первом этаже одного из монументальных зданий – дворцовой постройки, датируемой III в. н.э.

Традиция виноделия Гарни продолжалась и в последующие века. В 2001 году на территории села, во дворе жилого дома, при раскопках нами были раскопаны давильни, которые свидетельствуют о том, что производство виноделия в XIV-XV вв. также занимало важное место в бытовой культуре армянского народа. Постоянное использование давилен на территории Армении не изменило их практических принципов, несмотря на то, что частично были изменены их архитектурные комплексы в зависимости от расположения виноградников.

Գաբրիելյան Արմինե Արարատի
ՀԱԻ, ԵՊՀ, պ.գ.թ.

ԱՐՁԱԽԻ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԱՆՏԻԿ ՇՐՋԱՆԻ ԽԵՑԵՂԵՆԸ

Հիմնաբառեր՝ Արցախ, Տիգրանակերտ, Ուտիք, խեցեգործություն, անտիկ շրջան, քաղաքային տնտեսություն, գունազարդ խեղեղեն, դրոշմազարդում, կարասային թաղումներ:

Արցախի Տիգրանակերտի պեղումները ի հայտ են բերել ուշ հելլենիստական և ուշ անտիկ շրջանի (մ.թ.ա. III–մ.թ. I դդ.) հնագիտական մի շարք համալիրներ, որոնց շարքում ուրույն տեղ է գրադեցնում անտիկ խեցեղենը, որը մոտ մեկուկես տասնամյակ տևած պեղումների ամենաառատ հնագիտական նյութն է: Այդ խեցեղենի բազմակողմանի քննությունը թույլ է տալիս վեր հանել ոչ միայն Տիգրանակերտի, այլև պատմական Հայաստանի հյուսիսարևելյան երկու խոշոր նահանգների՝ Արցախի և Ուտիքի խեցեգործության պատկերն անտիկ դարաշրջանում, տեսնել նրա կապերը Հայաստանի այլ հնավայրերի և հարևան երկրների խեցեգործական արտադրանքի հետ, ներկայացնել դրա գրաված տեղը և դերը հայկական և տարածաշրջանային խեցեգործության զարգացման պատմության մեջ:

Տիգրանակերտի պեղումներով հայտնաբերված մեծածավալ անտիկ խեցեղենն աչքի է ընկնում մեծ բազմազանությամբ՝ տարբեր չափերի կարասներ, կճումներ, միականթ, երկկանթ և ծորակավոր սափորներ, տափաշշեր, ձձումներ, պուլիկներ, փիալա-ըմպանակներ, գավաթներ, սկուտեղներ, պնակներ, ձկնամաններ և այլն: Ըստ կիրառական նշանակության դրանք բաժանվում են շինարարական, մթերքի պահպանման և վերամշակման, խոհանոցային, սպասք, առևտրաարշավային, ծիսապաշտամունքային խմբերի: Դրանք իրենց հերթին՝ ըստ ձևաբանական հատկանիշների, բաժանվում են տեսակների, տիպերի և տարբերակների:

Տիգրանակերտի անտիկ խեցեղենը, ծևերի բազմազանությունից զատ, աչքի է ընկնում հարդարման հնարների, զարդամուտիվների, հորինվածքների հարստությամբ՝ շքեղ գունազարդ, սև և մոխրագույն, փայլեցված, դրոշմազարդ և փորագիր զարդերով։ Դրանց շարքում առատությամբ աչքի է ընկնում գունազարդ տեսականին։ Հատկապես նշելի են Տիգրանակերտի արևելյան դամբարանադաշտից և Մարտակերտից հայտնաբերված կարասային թաղումների անոթներ հանդիսացող շքեղ գունազարդված կարասները, որոնց վրա պատկերված են եղջերուի որսի և քրմերի ու կենդանիների հանդիսավոր երթի տեսարաններ։ Թեև փոքրաքանակ, բայց յուրահատուկ խումբ են կազմում դրոշմազարդման եղանակով հարդարված անոթները, որոնց բացառիկ օրինակներ են ներքուստ ողկուզակիր գոտիներով հարդարված սևափայլ արտաքինով գավաթներն ու թասերը։

Արցախի Տիգրանակերտի անտիկ խեցեղենի ծևաբանական և գեղարվեստական հարդարանքի բազմազանությունը, դրա առանձնահատուկ կերպարը, որը բնութագրական է Կուր գետի աջափնյակի համար, հնարավորություն է տալիս խոսելու Տիգրանակերտի մշակութային ֆենոմենի մասին։ Այն մեկ անգամ ևս հաստատում է, որ քաղաքն անտիկ շրջանում եղել է Արցախ-Ուտիքի առևտրաարհեստավորական և մշակութային խոշոր կենտրոնը և մշակութային արժեքների փոխանցողը դեպի հյուսիս և արևելք։

POTTERY OF THE CLASSICAL PERIOD OF TIGRANAKERT IN ARTSAKH

Keywords: Artsakh, Tigranakert, Utik, pottery, ancient period, urban economy, painted ceramics, stamped pottery, jar burials.

Excavations of Tigranakert in Artsakh revealed a number of archaeological complexes of the Late Hellenistic and Late Classical periods (1st century BC – 3rd century AD). Among them, ceramics occupy a special place. It's the most abundant material collected over more than a decade and a half of excavations. A comprehensive examination of this ceramics makes it possible to highlight the image of ceramics not only of Tigranakert, but also of two large provinces of northeastern Armenia - Artsakh and Utik in the Classical period, and to see its connections with pottery complexes from other ancient sites of Armenia and neighboring countries, and to present its place and role in the history of Armenia and the regional development of ceramics.

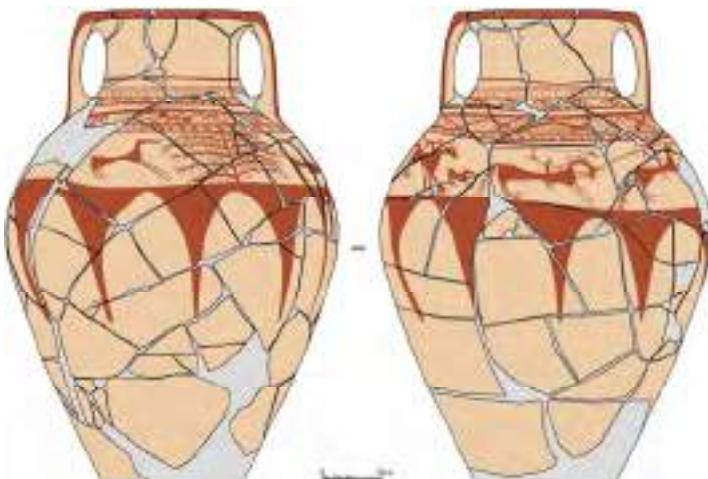
The ancient ceramics of Tigranakert is distinguished by a wide variety of shapes and types: karases of different sizes, pots, one-handed, two-handed and spouted jugs, flasks, churns, bottles, bowls, goblets, trays, plates, fish saucers. etc. Based on their functional purpose, pottery is divided into the following categories: ceramics as building material, ceramics for storing and processing food, kitchenware, dining, trade and military campaigns. These, in turn, are divided into kinds, types and variants according to their morphological characteristics.

The ceramics of the Classical period of Tigranakert, in addition to the variety of forms, is distinguished by richness of design techniques, ornamental motifs and compositions. There are both luxurious

painted, black and gray, burnished specimens, as well as specimens with engraved and stamped patterns. Among them, painted ceramics stand out in abundance. Particularly noteworthy are the richly painted karas found in the eastern necropolis of Tigranakert and Martakert, which served as vessels for jar burials. They present scenes of the “deer hunt” and the “solemn procession of priests and animals.”

Although the stamped vessels are not numerous these make a unique group among the ceramics of the Classical period of Tigranakert. An exceptional group of pottery presents more than three dozen fragments of black burnished vessels, inside of which there are belts with stamped ornaments in the form of bunches of grapes. Only open-shaped vessels intended for drinking liquid/wine bear such decoration. Cups and bowls with bunches of grapes indicate that winemaking in Tigranakert was developed in ancient times.

The richest collection of the ceramics of the Classical period of Tigranakert in Artsakh, which is typical for the right bank of the Kura, allows us to talk about the cultural phenomenon of Tigranakert. This once again confirms that the city in the Classical period was a major trade, craft and cultural center of Artsakh-Utik, whose influence extended to the north and east of the region.

Габриэлян Армине Ааратовна
ИАЭ, ЕГУ, к.и.н.

АНТИЧНАЯ КЕРАМИКА АРЦАХСКОГО ТИГРАНАКЕРТА

Ключевые слова: Арцахский Тигранакерт, Утик, гончарное дело, античный период, городское хозяйство, расписная керамика, штампованные керамика, кувшинные погребения

Раскопки Тигранакерта в Арцахе выявили ряд археологических комплексов позднеэллинистического и позднеантичного периодов (I в. до н.э. – III в. н.э.). В их ряду особое место занимает керамика – самый многочисленный материал, собранный за более чем полтора десятилетия раскопок.

Разностороннее рассмотрение этой керамики позволяет выделить комплекс керамики не только Тигранакерта, но и двух крупных провинций северо-востока Армении – Арцаха и Утика в античный период, увидеть ее связи с другими древними памятниками Армении и гончарными изделиями соседних стран, чтобы представить ее место и роль в истории армянского и регионального развития керамики.

Античная керамика Тигранакерта отличается большим разнообразием форм и типов: карабы разных размеров, горшки, одноручные, двуручные кувшины и кувшины со сливом, фляги, маслобойки, фиалы, чаши, кубки, подносы, тарелки, рыбные блюдца и т.д. По функциональному назначению керамика делится на следующие категории: строительная, для хранения и обработки пищевых продуктов, кухонная, столовая, торгово-походная. В свою очередь они по своим морфологическим особенностям подразделяются на виды, типы и варианты.

Античная керамика Тигранакерта, помимо разнообразия форм, отличается богатством способов оформления, орнаментальных мо-

тивов и композиций. Встречаются как роскошные расписные, черно-серые, лощеные экземпляры, так и образцы с гравированным и штампованным орнаментом. По своему изобилию среди них выделяется расписная керамика. Особого внимания заслуживают богато раскрашенные карасы, обнаруженные на Восточном некрополе Тигранакерта и в Мартакерте, которые служили сосудами для обряда кувшинных погребений. На них изображены сцены «Охота на оленей» и «Торжественное шествие жрецов и зверей».

Штампованные сосуды составляют хотя и немногочисленную, но уникальную группу среди античной керамики Тигранакерта. Исключительными образцами являются более трех десятков фрагментов чернолощенных сосудов, внутренняя поверхность которых украсена поясками штампованного орнамента в виде гроздей винограда. Только сосуды открытой формы, предназначенные для питья жидкости/вина, имели такое оформление декор. Кубки и чаши с гроздьями винограда свидетельствуют о том, что виноделие было развито в Тигранакерте в античный период.

Богатая коллекция античной керамики Тигранакерта в Арцахе, характерна именно для правобережья Куры, дает возможность говорить о культурном феномене Тигранакерта. Она еще раз подтверждает, что в античности город был крупным торгово-ремесленным и культурным центром Арцаха-Утика, влияние которого распространялось на север и на восток региона.

ԽՈՍՔ ՀԻՇԱՏԱԿԻ ԵՎ ԵՐԱԽՏԻՔԻ

Մեր խորին հուզմունքը, սերն ու անհուն երախտագիտությունն ենք հայտնում մեծ մարդուն, գիտնականին և ուսուցչին (mentor), որը եղել և մնում է հայ ազգագրության հիմնադիրներից, իսկ հետագայում՝ հիմնայուներից մեկը:

Դեբենիկ Սուրենի Վարդումյանը կանգնած էր Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի կազմավորման ակունքներում և իր ողջ կյանքը նվիրել է հայ ազգագրությանը: Նա հեղինակ է բազմաթիվ գիտական աշխատությունների, որոնք իրենց մնայուն տեղն ունեն հայ ազգագրության գանձարանում:

Կազմակերպելով և ղեկավարելով ազգագրական գիտարշավներ, որոնց մեջ ընդգրկված էին ուսանող-ազգագրագետներ, **Դեբենիկ Վարդումյանն** իր փորձն ու գիտելիքներն էր փոխանցում նրանց: Այսօր այդ գործը շարունակում են նրա աշակերտները:

Այդ հսկայածավալ, անգին ազգագրական նյութերը պահպում են ինստիտուտի արխիվում և մեծ արժեք են ներկայացնում հետագա ուսումնասիրողների համար:

Ինստիտուտի հիմնադրման օրվանից մինչև իր կյանքի վերջը **Դեբենիկ Սուրենի Վարդումյանը** մնաց ազգագրության բաժնի վարիչ:

Այն սերն ու հարգանքը, որ վայելում էր **Դեբենիկ Սուրենի Վարդումյանը**'իր սաների «Տիարը», մնայուն է:

Այս ամենի առհավատցյան Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի կազմակերպած գիտաժողովն է:

Շնորհակալություն

Դ. Վարդումյանի սաներ և գործընկերներ՝
Մանե Հակոբյան (Pasadena)
Լիլիա Վարդանյան (Glendale)

ԿԱԶՄԿՈՄԻՏԵ

ՀՈԲՈՍՅԱՆ ՍՈՒՐԵՆ

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ,
Ազգագրության բաժնի վարիչ, պ.գ.թ.

ԴԱԼԱԼՅԱՆ ՏՈՐՔ

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ,
փոխտնօրեն, Բանահյուսության տեսության և պատմության
բաժնի վարիչ, բ.գ.թ.

ԱԲՐԱՀԱՄՅԱՆ ԼԵՎՈՆ

ՀՀ ԳԱԱ թղթակից-անդամ, ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և
ազգագրության ինստիտուտ, Մշակութային մարդաբանու-
թյան բաժնի վարիչ, պ.գ.թ.

ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ ԹԱՄԱՐ

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ,
Բանահյուսության տեքստաբանության բաժնի վարիչ, բ.գ.դ.

ԳԱԼՍՅԱՆ ՄԻՀՐԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ,
Էթնոսոցիոլոգիայի բաժնի վարիչ, պ.գ.դ.

ԳԱԲՐԻԵԼՅԱՆ ՄԽԻԹԱՐ

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ,
Երևանի պետական համալսարան, Պատմության ֆակու-
լետի դեկան, պ.գ.թ.

ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐ

ՀՀ ԳԱԱ	- Հայաստանի Հանրապետության
Գիտությունների ազգային ակադեմիա
ՀԱԻ	- Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ
ՀԱԹ	- Հայոց ազգագրության թանգարան
ՊԻ	- Պատմության ինստիտուտ
ԵՊՀ	- Երևանի պետական համալսարան
ԾՀՀԿ	- Ծիրակի հայագիտական հետազոտությունների
կենտրոն
ՃՇՀԱՀ	- Ճարտարապետության և շինարարության
Հայաստանի ազգային համալսարան

ԶԵԿՈՒՑՈՂՆԵՐ

Ազարյան Ասպրամ Արթուրի, ԵՊՀ
Ամիրխանյան Անժելա Վազգենի, ՀԱԻ
Բագեյան Կարինե Ռազմիկի, ՇՀՀԿ, պ.գ.թ.
Գաբրիելյան Արմինե Արարատի, ՀԱԻ, ԵՊՀ, պ.գ.թ.
Գաբրիելյան Ռաֆիկ Գոռի, ՀԱԻ
Գալստյան Հասմիկ Հենրիկի, ՀԱԻ, բ.գ.թ.
Դաբաղյան Արտակ Արտաշի, ՀԱԻ, պ.գ.թ.
Թադևոսյան Աղասի Զավենի, ՀԱԻ, պ.գ.թ.
Կանեցյան Ամինիա Գուրգենի, ՀԱԻ, պ.գ.թ.
Հարությունյան Հասմիկ Թելմանի, ԵՊՀ, ՀԱԻ, պ.գ.թ.
Հոբոսյան Սուրեն Գևորգի, ՀԱԻ, պ.գ.թ.
Չոլաքյան Հակոբ Մարտա-Աբրահամի, ՀԱԻ, պ.գ.դ.
Պողոսյան Սվետլանա Հայկի, ՀԱԻ, ՀԱԹ, պ.գ.թ.
Սարատիկյան Անի Անդրանիկի, ՀԱԻ
Սարգսյան Արմեն Շավարշի, ՀԱԻ, բ.գ.դ.
Վարդումյան Գոհար Դերենիկի, ՊԻ, պ.գ.թ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Հոբոյան Սուրեն

Դերենիկ Վարդումյանը և հայ ազգագրությունը 5-11

Վարդումյան Գոհար

Հայ ազգագրության նահապետը՝ Դերենիկ Վարդումյան 12-18

Հարությունյան Հասմիկ

Պանիրը հայոց կաթնատնտեսության մշակույթում 19-24

Թադևոսյան Աղասի

Գեղարվեստական դարբնությունը Գյումրի քաղաքում. ուշխորհրդային և հետխորհրդային շրջան 25-29

Բագեյան Կարինե

Նոր քաղաքային մշակույթի ծևավորումը Լենինականում 1920-1940-ական թվականներին 30-34

Պողոսյան Սվետլանա

Կնոջ դերը տնտեսական կենցաղում. ավանդական և արդի դրսերումներ ու ընկալումներ 35-40

Սարատիկյան Անի

Ոռոգման համակարգը Տավուշի մարզի սահմանային գյուղերում.

Բերքաբերի (Զողազ) ջրամբարը 41-46

Ամիրխանյան Անժելա

Մասրենին հայոց մշակույթում 47-52

Չոլաքեան Յակոբ

Պիտակում 53-57

Գալստյան Հասմիկ

Միջիամայնքային հակամարտությունների պատճառներն ու դրանց հետ կապված զավեշտալի որակումները (Շիրակի Վահրամաբերդ և Մարմաշեն գյուղերի օրինակով) 58-62

Սարգսյան Արմեն Շ.

Հայկական ստապատումների և սուտասելուկների ազգային առանձնահատկությունները և կապը բանահյուսության մյուս տեսակների հետ	63-68
Դաբաղյան Արտակ	
Ազգայնականության և մտավորականության բնույթը մոտ ապագայում	69-73
Գաբրիելյան Ռաֆիկ	
Ամբերդաձորի ջրանցքը	74-78
Ազարյան Ասպրամ	
Եղանակի կանխատեսման ժողովրդական հնարները Լոռիում..	79-85
Կանեցյան Ամինիա	
Հնձանը որպես ճարտարապետական կառուց հին և միջնադարյան Հայաստանում	86-91
Գաբրիելյան Արմինե Արարատի	
Արցախի Տիգրանակերտի անտիկ շրջանի խեցեղենը	92-97
Խոսք հիշատակի և երախտիքի	98
Կազմկոմիտե	99
Հապավումներ	100
Զեկուցողներ	101
Բովանդակություն	102-103
Տեղեկություններ գեկուցողների մասին	106-111
Լուսանկարներ	112-118

Truth.
Empirical

79 p
unpublished

Ազարյան Ասպրամ Արթուրի

Երևանի պետական համալսարան,
Պատմության ֆակուլտետ, մագիստրոս:

Գիտական հետաքրքրություններ՝
հայ ժողովորի ազանդական և արդի
մշակույթ, եղանակի կանխառանան
ժողովորական հետուայուններ, հայոց
հայոց մշակույթուն:

Էլ. հասցե՝ asiasya87@gmail.com

Ամիրիսանյան Անժելա Վազգենի

Հեագիտության և ազգագրության
ինստիտուտ, Ազգագրության բաժին,
գիտաշխատող:

Գիտական հետաքրքրություններ՝
հայոց հայէազնական մշակույթ:
Էլ. հասցե՝ anjela.nersisyan.1969@mail.ru

Բազեյան Կարինե Ռազմիկի

Շիրակի հայագիտական հետազոտու-
թյունների Կենտրոն, պ.գ.թ., ավագ գիտաշ-
խատող:

Գիտական հետաքրքրություն՝
Արքուանդրապող-Լենինականի բաղադրա-
յին մշակույթը, հայոց արհեստներն ու ոլ-
նութական մշակութային ժառանգությունը:
Էլ. հասցե՝ bazeyan60@yandex.ru

Գարբիելյան Արմինե Արարատի

Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ, Արցախի պատմամշակութային ժողովանքության ուսումնահիմնան խումբ, պ.գ.թ., ավագ գիտաշխատող, Երևանի պետական համարարան:

Գիտական հետաքրքրություններ՝
անտիկ շրջանի մշակոյթ, հնագիտություն,
գիտական, կարառային թարդումների
մշակոյթ:

Էլ. հասցե՝ arminegabriel.iae@gmail.com

Գարբիելյան Ռաֆիկ Գորի

Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ, Ազգագրության բաժին,
կրուսեր գիտաշխատող:

Գիտական հետաքրքրություններ՝
հայոց տնտեսական մշակոյթ, դարավանդային երկրագրորեմուրութեա, տարածքի օգտագործման ժողովրդական եղանակներ,
Երևանի հնդեւության հայեցակարգեր:
Էլ. հասցե՝ rafik.gabrielyan.93@gmail.com

Գալստյան Հասմիկ Շենըրիկի

Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ, Բանակեցական տեխնուարժանության բաժին, թ.գ.թ., գիտաշխատող:

Գիտական հետաքրքրություններ՝
հայ քանակաշեռություն, հայ սուրբին առասպեկտանորութեա, Հայելական բնուաշխարհի ջրօգուագործման մշակոյթ:
Էլ. հասցե՝ hasmikgalstyan1979@gmail.com

Դարայան Արտակ Արտաշի

Ըստիուրյան և ազգագրության
ինստիտուտ, Ազգագրության բաժին,
պ.գ.թ., գիտաշխատող:

Գիտական հետաքրքրություններ՝
հայ ժողովոյի ազգագրություն, ուսմի
մարդաբանություն և պատմություն, գի-
եանշանագիտություն:

Էլ. հասցե՝ dabagart@gmail.com

Թադևոսյան Աղասի Զավենի

Ըստիուրյան և ազգագրության ինստի-
տուտ, Ազգագրության բաժին, պ.գ.թ.,
ասացատող գիտաշխատող, Երևակի պետո-
ւկան համայարան:

Գիտական հետաքրքրություններ՝
մշակուրային ժամանակայուն, արհեստներն
արդականության շրջանում, ոչխորհրդացին
և հետխորհրդացին տղիակ-մշակուրային փո-
խակերպություններ, հայատանշամ ներկային ու-
սուակտության արդիականացման տղիակ-մշա-
կուրային տնօտեմնություններ:

Էլ. հասցե՝ a.z.tadevosyan@gmail.com

Կանեցյան Ամինիա Գուրգենի

Ըստիուրյան և ազգագրության
ինստիտուտ, Հրե հետաքրքրության բաժին,
Ծարտարապետության և շինարարության
Հայաստակի ազգային համայնքարան,
պ.գ.թ., ավագ գիտաշխատող:

Գիտական հետաքրքրություններ՝
ճարտարապետություն, շինարարություն
ժողովրդական հենություններ:

Էլ. հասցե՝ amina-kanetsyan@mail.ru

Հարությունյան Հասմիկ Շելմանի

Երևանի պետական համալսարան,
պ.գ.թ., դոցենտ, Հնագիտության և ազգա-
գործյան ինստիտուտ, Ազգագործության
բաժին, գիտաշխատող:

Գիտական հետաքրքրություններ՝
ազգագործյան տեսական հիմնախնդիր-
ներ, Կովկասի ժողովուրդների ավանդու-
թան և արդի ժակողոյք, կաթոնաւետասու-
թյան էթնիկ ավանդությունը հայոց մեջ,
հայ ազգագործյան այցուրուագիտություն:
Էլ. հասցե՝ h.harutyunyan@ysu.am

Հոբոսյան Սուրեն Գևորգի

Հնագիտության և ազգագործյան
ինստիտուտ, Ազգագործության բաժնի փաթի,
պ.գ.թ., ամեաց գիտաշխատող:

Գիտական հետաքրքրություններ՝
երկրագործական մշակույթ, երկրագործա-
կան մեթոդների վերամշակման ժողովագո-
կան միջոցներ և նյութակներ:
Էլ. հասցե՝ suren.hobosyan@mail.ru

Հակոբ Մարտա-Արքահամի Չոլարյան

Հնագիտության և ազգագործյան
ինստիտուտ, Բանակյուսության տեսության
և պատմության բաժին, պ.գ.դ., գիտագոր-
գիտաշխատող:

Գիտական հետաքրքրություններ՝
Անդրկոյ և Քետապի շրջանների ազգա-
գործություն, սինուրբագիտություն, գրակա-
նագիտություն, պատմագրություն, հոշա-
գործություն, թօվաբանություն, բարբառա-
գիտություն, մանկավարժություն, բանա-
գիտություն:

Էլ. հասցե՝ hagopcholakian@hotmail.com

Պողոսյան Սվետլանա Հայկի

Հայոց ազգագրության թանգարանի գիտական գծով փոխտնօրուն, Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի Նշանակութային մարդաբանության բաժին, պ.գ.թ., առաջ գիտաշխատող:

Գիտական հետաքրքրություններ՝ ազգաբանություն, թանգարանագիտություն, կանոնագիրներ:

Էլ. հասցե՝ sv_ethnomuseum@yahoo.com

Սարգսյան Արմեն Շավարշի

Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ, Բանակցության տեսության և պատմության բաժին, թ.գ.դ., առաջատար գիտաշխատող:

Գիտական հետաքրքրություններ՝ գրականության և բանակցության փոխառության հարցեր, հայ ժողովրդական կողմնական մատրակառառմենք և զվարճավայություններ (անձնադրություն), հայ ժողովրդական տունաշառություն և տունամերկներ, մասնաւոր զվարճափառքներ:

Էլ. հասցե՝ armensargg@gmail.com

Սարատիկյան Անի Անդրանիկի

Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ, Վաշ հնագիտության բաժին, կրուսեր գիտաշխատող:

Գիտական հետաքրքրություններ՝

Հայաստանի երկար դարի հնագիտություն, Հայկական թուաշխարհի ցոգուագրումնաման մշակույթ:

Էլ. հասցե՝ anisaratikyaniae@gmail.com

Վարդումյան Գոհար Ղերենիկի

ՀՀ ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտ, Հին դարերի պատմության բաժնի վարիչ, առաջատար գիտաշխատող, պ.գ.թ., դրցենտ:

Գիտական հետաքրքրություններ՝
հայոց հոգևոր մշակույթ, ժողովրդական հավատալիքներ:
Էլ. հասցե՝ gohar.vardumyan@gmail.com

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՆԵՐ

Լոռի, Վահագնի, Դերենիկ Վարդումյան, 1972 թ.

Արշավախմբի ճամբարը, Վարդենիս, 1973 թ.

Ազգագրական արշավախումբը Նոյեմբերյան շրջկենտրոնում, 1967թ.

Ինստիտուտի աշխատակիցների մի մասը Արտաշատ մայրաքաղաքի տարածքում, 1978 թ.

Արշավախմբի անդամներ Հասմիկ Մարգարյանը, Դերենիկ Վարդումյանը, Ժորա Հովսեփյանը և Անուշավան Պետրոսյանը՝ Դսեղի Գրիգոր Բարձրաքաջ Եկեղեցու աղբյուրի մոտ, 1972 թ.

Ազգագրագետները հանգստի պահին, ծախսից՝ Նուբար Պապովյան, Գրիգոր Ժամկոչյան, ..., ..., Էմմա Կարապետյան, Լիլիա Վարդանյան, Դերենիկ Վարդումյան, Կարլ Սեղբոսյան

Արշավախմբի անդամները քանասացների հետ, Լոռի, Շնող, ձախից՝ Նուբար Պապուկյան, Ժորա Հովսեփյան, Սուրեն Հորոսյան, Աստղիկ Ասատրյան, Դերենիկ Վարդումյան, աջից՝ Անահիտ Անցելովա և Արմենուհի Ստեփանյան, 1972 թ.

Արշավախմբի անդամները հանգստի պահին, Լոռի, Շնող, 1972 թ.

Դերենիկ Վարդումյանը բանասացների հետ, Օշական, 1982 թ.

Դերենիկ Վարդումյանը բանասացների հետ, Լոռի, Վահագնի, 1972 թ.

Արշավախմբի անդամները Կարաչինարում, Շահումյանի շրջան, Արցախ

Դերենիկ Վարդումյանը երեխաների հետ, Գետաշեն, Արցախ

ԲՆԱԿԱՎԱՅՐ ԵՎ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹ

**Գիտաժողով՝ նվիրված Դերենիկ Վարդումյանի
ծննդյան 100-ամյակին**

Հիմնադրույթներ

Խմբագիր՝ Սուրեն Հոբոսյան

Հրատարակության պատրաստեցին՝

Ռաֆիկ Գաբրիելյանը, Դիանա Զարդարյանը,

Անի Սարատիկյանը, Հասմիկ Գալստյանը,

Անժելա Ամիրխանյանը

Համակարգչային ծևավորումը՝

Անահիտ Գալստյանի

**Շապիկի և գրքույկի վերջում օգտագործված լուսանկարները՝
ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի
արխիվի**

 Երևան, 0025, Զարենցի 15,

 (010) 556896; wwwiae.am

ISBN 978-09939-884-52-7

9 789939 886527